

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Folklor İnstitutu**

ŞİRƏKLİ HƏSƏN

Bakı – 2025

Tərtib edənlər:

Tacir Səmimi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Turan İbrahimov,
texnika üzrə fəlsəfə doktoru

**Trasliterasiya edəni və
kompüter yığımı:**

Aygül Cəfərzadə

Redaktor və ön sözün müəllifi:

Sevinc Əliyeva,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Naşir:

Turan İbrahimov

Rəyçilər:

Əpoş Vəliyev,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Anar Hüseynov,
Nigar Həsənova,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Şirəkli Həsən.

Bakı, SkyE, 2025, 96 s.

Kitaba XVIII əsr Qərbi Azərbaycanın görkəmli şairlərindən olan, Ağbabanın el sənətkarı Şirəkli Həsənini şeirləri, onun haqqında məqalələr daxil edilmişdir. Əhməd Cəfərzadənin Ev Arxivindən tapılmış əlyazma əsasında Şirəkli Həsənin şeirləri tam şəkildə ilk dəfə nəşr edilir.

Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-9952-440-32-6

©Tacir Səmimi, Turan İbrahimov 2025

ÖN SÖZ

Xeyirxahlıq, səmimiyyət insanın iradə və səbrindən, ürək genişliyindən asılıdır. Fəzilətli olmaq da bu aliliyin bir göstəricisidir. Məşhur alim Siseron da – “Fəzilət aqlın kamilliyidir” – deyir. Tacir Səmininin zaman-zaman başlanan bu xeyirxahlıq missiyası bu gün də davam edir, həyatının məğzini təşkil edir. Məramı xeyirxahlıq, dəyər vermək, tarixi, keçmişimizi, etnoqrafiyamızı, sənətkarlarımızı yaşatmaq olduğu üçün Qərbi Azərbaycanla bağlı dövlətimizin bu gün də atdığı addımlarda, gördüyü işlərdə geri qalmayaraq öz missiyasını həvəslə yerinə yetirir.

Qeyd edək ki, zaman heç kimi gözləmir, zamanın ən böyük hakim və tənzimləyici olduğuna inanmaqdan başqa çarəsi qalmır insanın. Zaman və vaxt el sənətkarı Şirəkli Həsəni bizlərdən gizlədə-gizlədə bu günə çatdırdı. Sənətkarın qələm nümunələrini oxuduqca belə qənaətə gəlirik ki, insan fikrinin və düşüncəsinin istiqamətləri çox hallarda yaradıcılıqda, ədəbiyyatda təzahür edir.

Tacir Səmininin Qərbi Azərbaycanın el sənətkarı Şirəkli Həsənə həsr olunan bu kitabda lakonik yazılmış, xoş niyyətlə deyilmiş söz insanları xeyirxahlığa, humanizmə, vətən, ata-ana sevgisinə, haqq-ədalətə tapınmağa, insana xas olan gözəlliklərə səsləyir:

Perih tüşdüm vətənimnən, elimnən,
Qocalmışam, gəlməz bir iş əlimnən.
Dərd üzünən könlüm dilim-dilimdi,
Hasan tüşdü bədduvuya deginən.

Bu misraları söyləyən sənətkarın vətən həsrətini kəskin və qətiyyətlə söyləməyi diqqətimizdən yayınmır.

Həyatdan gələn real xatirələr, əhvalatlar, tərbiyəvi mahiyyət daşıyan deyimlər ərənlərimizin Vətən, torpaq, yurd, el-oba uğrunda necə mübarizə aparmaq lazım olduğunu, el təəssübkeşliyi çəkən, onu canı, qanı bahasına, namusla, qeyrətlə qoruyan igid oğullara həsr olunmuş şeir nümunələri xüsusilə ibrətamizdir. Bu misralarda da şair vətəninə olan məhəbbətini, elinin igid oğullarına olan dəyərini ifadə etməkdədir:

Mərd igiddə qəsd olmaz,
Ayaq gəlib dəst olmaz.
Canavardan ev iti,
Müxənnətdən dost olmaz.

Ağbabanın ilanı,
Vurar yaxın olanı.
Mərd igidlər ölsə də,
Deməz bircə yalanı.

Şirəkli Həsənin şeirlərini oxuduqca Qərbi Azərbaycan gözlərimiz önündə bir daha canlanır, oranın adət-ənənəsi, adamları, taleyi və tarixi sənətkarın yaradıcılığına qayna-yıb-qarışmış, ölməz, əbədiyaşar sənət əsəri kimi kitab şəklində bu gün çap olunur.

Poetik dillə ifadə etsək, yaşılbaş durna qatarında sevgi qatarlanır üzü bahara, qatarlanır üzü yaşıllığa, yaxşılığa sarı. O durnalardan düşüb yer üzündə qalan bir lələkdi insanlar, ələxsus da onların arzu və diləklərlə dolu ürəkləri.

Şirəkli Həsənin də yazdıqları daima yaşıldı, soyuğa-sazağa, qısa-payıza, borana-qara baxmadan! O yaşıl lələk də onun əlinə aldığı əbədiyyət qələmindən süzülüb gələn büllur bulaq suyu kimidir, ayağını hara qoysa oranı da yaşıl-laşdırar, yaşıl işıq yandırar! Lakin yar üzündən dillərə əfsanə olduğunu, bu dünya ilə barışmaq istəmədiyini də dilə gəririr və hisslərini poetik dildə izhar edir:

Bir bivəfa yar üzündən,
Baş alıb çöllərə düşdüm.
Dərd əlindən döndüm külə,
Quş olub göllərə düşdüm.

Qüssə ağartdı başımı,
İtirdim yar-yoldaşımı,
O qədər tökdüm yaşımı,
Axıban sellərə düşdüm.

Dillərdə əfsanə oldum,
Hamıdan mərdanə oldum,
Axırda divanə oldum,
Həsən tək çöllərə düşdüm.

Şirəkli Həsən XVIII əsr Qərbi Azərbaycanın axarlı-baxarlı, sərin sulu, qədim diyarı olan Ağbaba mahalında yaşayıb, mənən qidalandığı şeirlə nəfəs alıb, yazıb-yaradıb:

Ağbabadan əsən yellər,
Mənnən yurda salam söylə.
Qocalmışam vaxt-vədəsiz,
Uçuf bürcüm-qalam söylə.

Qaraçanta gəlməz bəri,
Sarıqamış dalda yeri.
Gümrü dilimin əzbəri,
De necədi lalam, söylə.

Ağbabada o bulaxlar,
Yenəmi eləcə çağlar.
Dağlar Hasan deyif ağlar,
Saç-saqqalı çalam söylə.

Dünyamızı axar su tək durultmağa, saflaşdırmağa çalışan şairin poetik, bədii düşüncəsindən də aydın olur ki, sənətkar özünəməxsus dəsti-xətti, yazı üslubu və deyim tərzilə seçilir. Zəngin şifahi xalq yaradıcılığı, o cümlədən aşırıq ədəbiyyatına qırılmaz bağlılıq, klassik poeziyamızın ənənələrinə bələdlik, çağdaş şeirimizin şöhrətinə sədaqət Şirəkli Həsəni fərqləndirən xüsusiyyətlərdir.

Sənətkarın böyük hərfərlə, qızıl suyu ilə yazılmağa layiq şeirlərindəki məna tükənmir, axır-süzülür. Sözdən savayı nəyə ərki çatır, – deyə soruşsaq qeyd edə bilərik ki, o söz Məhəmməd Füzulidən üzü bəri “Ağız sirri”nin nə olduğunu izah edir, tanrının, yaradanın varlığına inam oyadır, adamları bir az da zəngin, mənalı, cəfəngiyatlardan uzaq eləyir, yaşamağın mənasını açıqlayır, çürük ömrün heçliyindən danışır, ədalətli fikrin, mərdanə tapıntının, yüksək, ali xüsusiyyətlərin qalar olduğunu göstərir, insanları qalacaq işlər görməyə sövq edir. Qərbi Azərbaycanın Ağbaba mahalında yaşayıb yaratmış el sənətkarı Şirəkli Həsənin şeirlərində ədəbi-bədii düşüncənin həyati əhəmiyyət kəsb etdiyini açıq-aydın görürük və qətiyyətlə

deyə bilərik ki, sənətkarın hər bir sözü, kəlməsi, fikri onun poeziyaya nə qədər doğma və dərin hisslərlə bağlılığından soraq verir:

Yazıx Hasan öz köyünnən ayrıldı,
Həsərət bəyax ilan kimi qıvrıldı,
Başım üsdə qəm qılncı sıyrıldı,
Bu ayrılıx, dağlar, sənli-mənli var.

Onun şeirlərində həm də ictimai-həyati səciyyə tam surətdə təqdim olunur, insanlıq dəqiq bir neçə nöqtəyindən nəzərlə şairin bədii konsepsiyasını müəyyən edir. Belə də ifadə edə bilərik ki, bu şeirlər sənətkarın həyat və özü ilə dialektik qarşılıqlı əlaqəsidir, münasibətidir. Buna görə də Şirəkli Həsənin şeirlərində şəxsiyyət aparıcı xətdir. Burada insan və şəxsiyyət predmetik xüsusiyyətdir, həmçinin tipoloji təsnifat bədii kontekst kimi səciyyələnir və bu ölçü və meyara ən çox da lirik-ictimai məzmun daşıyan şeirlərində rast gəlirik. İnsan dünyanı və özünü nə qədər çox dərk etsə, bir o qədər azad olar.

Sənətkarın şeirlərində Qərbi Azərbaycanın Ağbaba mahalı barədə də söz açılır və oranın füsunkarlığı oxucunun diqqətinə çatdırılır. Çox diqqətəlayiq və dəyərlidir ki, sənətkar erkən yaşlardan vətənə, xalqına xidmət etməyi üstün cəhət hesab edir və həyati izharları yaşam üçün meyar kimi səciyyələndirir. Şeirlər o qədər canlı, süjet xətti ilə yazılıb ki, diqqətli oxucu orada əsas və epizodik obrazların olduğu da sezə bilər. Bu ardıcılıqla həyati və bəşəri-dünyəvi duyğuları özündə ehtiva edən fəlsəfi-idrakı proseslər sıralanır. Bu yolda dövrün müstəsna olması el sənət-

karının ehtişamının təzahürüdür. Çünki dövr, zaman insanlarda qlobal meyarlar aşılamağı qarşıya məqsəd qoyur.

İnsan şəxsiyyəti və insanlıq həyatı hər zaman işıqlı edir. Şirəli Həsənin şeirlərindən də aydın olur ki, sənətkar həyatın çətin məqamlarını özü və ətrafdakı insanlar üçün sözün əsl mənasında yaşam formulu kimi xarakterizə etmişdir. Müəyyən mənada sənətkarın yaradıcılığında mövzu rəngarəngliyi duyulan olsa da, onun özünüifadəsini sona qədər reallaşdırma bildiyi sahə həyatdır, insan taleyidir, bir sözlə, insanlıqdır. Aşağıda qeyd etdiyimiz şeir nümunəsindən də görünür ki, sənətkarın yeganə ümidi uca Yaradan olub. Allah sevgisindən, Vətən və insanlıq eşqindən, torpaq məhəbbətindən qaynaqlanan bu iman sahibi işıqlı ürəyində günəş gəzdirir sanki:

Yazıq Həsən bir dərini bilən yox,
Ağlayanda göz yaşını silən yox,
Deyirlər ki, eşq dərindən ölən yox,
Mənim işim ahu və dənə dənə.

Əlvida söylərəm, ay uca dağlar,
Əlvida, əlvida, meyvəli bağlar.
Ürəyim kövrəlif, gözdərim ağlar,
Boğazıma dərindən ilməyi keşdi.

El sənətkarının müxtəlif illərdə yazdığı şeirlərində həyatda gördüklərinin əksi var, çoxqatlı müəllif duyğularından süzülüb gələn yaşantıların lirik-poetik təfsiri var. Şair təxəyyülü ilə bizi doğulduğu Qərbi Azərbaycana qaytarmaq gücünə malik olduğu kimi, arzu qanadlarında

Ağbaba mahalının özünəməxsus gözəlliyinin seyrinə aparmaq iqtidarındadır və bu hisslərin bədiiləşdirdiyi misralarda yurd itkisinin şərtləndirdiyi nisgil də var, doğma yurdun əsrarəngiz təbiətinin aşıladığı gözəllik dyğuları da... Başqa sözlə də desək, bu fərqli ovqatın bədiiləşməsində, poetikləşməsində sənətkarın yardımçısı olan misralara, sözə, ədəbi-bədii fikrə olan inamı var. Sənətkarın bu ünsiyyəti dolayısı ilə həm də özünün iç dünyasının əksidir.

Şirəkli Həsənin zənginliyi ilə seçilən yaradıcılıq axtarışlarında tapındığı bədii üslubu konkretləşdirməli olsaq, o zaman görünlərə nəzərən bunun məhdud çərçivə daxilində qalmayıb gerçəklikdən duyğulandırıcı romantizmə qədər uzandığını söyləyə bilərik. Bayatı nümunəsi də bunun bariz izahıdır:

Su gəldi axa-axa,
Töküldü bizim arxa.
Sən getdin ayrısına,
Mən qaldım baxa-baxa.

Yurdun, Qərbi Azərbaycanın bədiiləşmiş bu görüntülərində sair oxucusunu inandıra bilir ki, insan gələcəyə öz keçmişinin çiyində gedir və gerçəkliyə fərqli münasibətinin daşıyıcısı kimi yadda qalır.

Sevinc Əliyeva,
AMEA Folklor İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent

QIRX ALTI İLLİK AXTARIŞDAN SONRA

Əhməd əmini 1978-ci ildə tanıyandan sonra nə qədər sevinməyə də Şirəkli Həsənlə bağlı axtarışlarımı yekunlaşdırmağa bilmədim. Bir tərəfdən utancaqlığı, bir tərəfdən Əhməd əmi ilə əlaqələrimin kəsilməsi və digər səbəblər bu axtarışı ləngitdi., amma inadla bu işi başa çatdırmaq istəyirdim. Tərslikdən elə bil işlərim düzgün yolunda davam etmirdi. Digər tərəfdən Əhməd əmi ilə Kərim müəllimin vəfatı məni çox məyus etdi. Allah hər ikisinə rəhmət eləsin Axı Şirəkli Həsənlə ağı kitabça onların arxivində idi. Amma hər iki arxiv dağıdılmış, materiallar itə-bata düşmüşdü. Baxdım Şirəkli Həsənin ədəbi irsi artıq əlçatmaz oldu. Amma yenə ümidimi itirmədim. Bu barədə əlimdə nə qalıbsa, nələr varsa bir araya topladım. Nəhayət, Turanla tanışlıq və axtarışlarla bağlı əməkdaşlıq bir az əhvalımı yerinə gətirdi. Sanki Şirəkli Həsənlə bağlı axtarışlarım sürətləndirdi. Dəfələrlə “Əmək” qəzetində Şirəkli Həsənlə bağlı məlumatlara və onun şeirlərindən örnəklərə baxdım. Bir dəfə yenə onu vərəqləyəndə “Köçürüb sahmana salan müəllim Səfər İbadov Şamaxı, 1931”. Cəmi bir neçə kəlmə söz məni özünə cəlb etdi: demək Səfər İbadov müəllimmiş, həm də Şamaxıda yaşayıb. Burada “köçürüb sahmana salam” onun katiblik etdiyinə işarədir. Əgər belədirsə onun çox güman ki, digər kitabların üzünü köçürməsi ola bilər.

Ağıma nə gəldisə dostum Turan İbrahimova dedim:

– Görəsən bu Səfər İbadov haqqında bir şey öyrənmək olarmı. Bu katiblik edibsə demək bunun digər kitabların üzünü köçməyi olmuşdur. Bilirəm, az-çox Əhməd Əminin

arxivindən ev arxivində qalıb. Bir o matriallara bax, bəlkə məlumat tapdım.

İş rast gələndə gəlir. Elə aradan bir neçə dəqiqə keçməmiş dostum mənə xoş xəbər verdi:

– Hə sən haqlısan. Bu Səfər İbadov bir neçə kitabın da üzünü çıxarıb. İndi sənə onun üzünü köçürdüyüm bir kitabı göndərirəm. Adı belədir: “Təzkireyi-Məşədi Abbas Təbriz”.

Dərhal həmin materiala baxdım. Kitabın əvvəlində belə qeyd var: “*Köçürüb sahmana salan Səfər İbadov. Şamaxı 1930. əsl 370 vərəq, xətti şikəstə idi*”. Maraqlıdır burada “Katibdən” adlı bir yazı da vardı. Bunu burada olduğu kimi verməyi məqbul hesab edirəm Səfər İbadov yazır:

“Bir çox başqa kitablar kimi bu kitabın da əslini Şamaxıda allahsızlar qomitəsi yandırdı. Qomsomollar hər qədim kitabı dini kitab, quran adlandırıb tələf edirdilər. Sağ olsun Kərbəlayi Məhəmməd Musayev¹, hansı ki, qəza icariyə qomitəsində işləyib kitabları verdi üzünü köçürdüm, çün bu kitablar ziqiyətli idi. Çifayda tələf edildi. Bəndə cümlətani 16 kitabın üzünü köçürmüşəm. Əmma yandırılan kitablar min-mindir. Qomitə hər ay iclasdan sonra kitab yandırır.

Səfər İbadov”

Bu qeydlərdən məlum olur ki, Sovet hakimiyyətinin yaradığı günlərdən qədim kitabları yandırmaqla minlərlə kitabları məhv edib mədəniyyətimizə, tariximizə, mənəvi dünyamıza qədr zərbə vurmuşlar. Nə yaxşı ki, Səfər

¹ Kərbəlayi Məhəmməd Musayev (1885-1939) Əzizə, Məmməd və Əhməd Cəfərzadələrin atasıdır.

İbadov kimi müəllim-katib on altı kitabı məhv olmaq təhlükəsindən xilas etmişdir. Kitabın qeydində göstərilən Kərbəlayi Məhəmməd Musayev də məni maraqlandırdı. Turandan soruşunca məlum oldu ki, bu şəxs Turanın babasıdır.

Bəli, qırx altı illik axtarışlarım öz bəhrəsini verdi. Dostum Turan İbrahimovun, Əhməd əminin oğlu Aydının, nəvəsi Aygül Cəfərzadələrin köməyi ilə bu işi başa çatdırdım.

BİR TANIŞLIĞI ƏKS SƏDASI

Yadımdadır, 1978-ci ilin yayı idi. Dedilər ki, Kərim müəllim səni çağırır. Durma gəl, deyəsən vacib işi var. Yaxşı ki, rayon mərkəzində, yəni Hamasada (yəni Amasiyada, çünki bütün yaşlılar rayon mərkəzinə belə deyirlər) idim. Bir də baxdım “Vilis” yanımda dayandı. Kərim müəllim səsləndi:

– Tez ol, gedək, kişi bizi gözləyir.

Keçib Kərim müəllimin yanında əyləşdim. O gülümsündü:

– Özünü itirmə görək. Nə oldu, elə çaşdın, a bala, salam verməyi də unuttun?

Düzü, məni xəcalət təri basdı. Adətən həmişə Kərim müəllimlə salamlaşar, söhbət edərdim. Doğrudan da, indi nə oldu mənə?

– Eybi yox, sən də bizim Kamran kimi (oğlunu deyirdi) utancaqsan. Amma bu utancaqlıq da bir şey deyil ha.

Mənzilə nə vaxt çatdığımızı xatırlamıram. Yenə Kərim müəllim səsləndi:

– Düş, a bala, düş, gəlib çatmışıq.

Bulağın başında süfrə qurulmuşdu. Ətrafında bir neçə nəfər əyləşmişdi. Kərim müəllim üz-gözündən nur tökülən bir kişini mənə göstərdi.

– Tanış ol, bu Əhməd müəllimdi. Şirvan tərəfindədi, amma bizim buraları da yaxşı bilir. Yəni bizim bu Hamasada, onun kəndlərində (Qaraçantada, Oxçuogluda, Çivinlidə) dostları var.

O sözünə ara verib mənə “Əmək” qəzetinin yeni nömrəsindən ikisini mənə uzatdı.

– Burada Əhməd müəllim Şirəkli Həsən haqqında məlumat verib. Şeyrlərindən də nümunələr... Bax, sənin 127 yaşlı Seyid Həsəndən, yaşı yüzü keçən Cəlil babandan eşitdiyən Şirəkli Həsən bizim kənddə yaşayıb.

Mən bunu eşidəndə heyərlə Kərim müəllimə baxdım. Həm də Kərim müəllim çox zarafatçı, bəmzə adamdı. Odur ki, çaşıb qaldım ki, müəllimin bu dediyi bir zarafatdı, ya...

Kərim müəllim süfrənin ətrafında, Əhməd müəllimin yanında əyləşdi. Mən utana-utana Əhməd müəllimlə görüşəndən sonra özümü itirdiyimdən ayaq üstə qalmışdım. Kərim müəllim işarə ilə onun yanında oturmağımı anlatdı. Mən əyləşəndən sonra yenə Kərim müəllim Əhməd müəllimi mənə göstərüb dedi:

– Bəli, Əhməd müəllim də müəllimdi. Təkcə müəllim deyil, tanınmış alimdi, yazıçıdı, şairdi.

Beləcə Əhməd müəllimlə tanış oldum. Bu tanışlıqdan sonra ona hörmət əlaməti olaraq “Əhməd əmi” deməyə

başladım. Beləcə dəfələrlə Əhməd əmi ilə görüşdüm. Təbii ki, bu təcrübəli müəllimdən çox şeylər öyrəndim.

Səksəninci illərin sonlarında Əhməd əmi ilə əlaqələrim kəsildi. Daha sonralar Kərim müəllimin də bir qəza nəticəsində vəfat etməsi məni çox kövrəltdi. Qəhərləndiyimdən bilmədim neyliyim. Kərim müəllimin zəngin arxivi vardı. Bunu dostum Ramiz Əskərdən soruşanda o narazı-narazı başını buladı:

– Deyəsən sənın xəbərın yoxdu, əmimin arxivini... kim isə gəlib Səkinə yengəni aldadıb ki, bunu Kərim müəllim mənə tapşırmışdı... aparıb çap etdirəcəm.

Ey, yengəm də yaşlı adam, inanıb. Qovluqları verib ona. Bu kimmiş, nəçi imiş – bir Allah bilir.

– Orada çoxlu folklor örnəkləri, Kərim müəllimin şeirləri, hekayələri, “Qaçaq Yusif” poeması, ayrı-ayrı tarixi məlumatlar qeyd olunmuş, rayonun tanınmış adamları haqqında qiymətli məlumatlar vardı. Əhməd əmi Şirəkli Həsənin kitabının bir üzünü Kərim müəllimə bağışlamışdı.

– Düz deyirsən, amma... olan olub.

Bu əhvalatı eşidəndən sonra qanım qaraldı:

– Yox əşi, daha Şirəkli Həsənin bu kitabı bir də ələ düşməz.

Rəhmətlik Kərim müəllim haqlıydı, düz deyirdi. Mənim bu utancaqlığım olmasaydı Əhməd əmidən Şirəkli Həsənin kitabının bir üzünü də mən xahiş edib alardım. Beləcə aradan çox illər keçdi, gəlib Bakı ətrafında yer-yurd elədim. Başım pedaqoji işə necə qarışdısa Şirəkli Həsən məsələsini unutmasam da, məktəb işləri məni bunu düşünməyə nə vaxt, nə də imkan vermədi. Daha sonra rastlaşdığım

çətinlik, gərginlik az qaldı məni məhv eləsin. Bir təhər özümü topladım.

Düzdür, yenə də Əzizə xanımla bir neçə dəfə rastlaşdım. Amma onun Ağbabadan topladığı folklor materiallarına marağım sönməmişdi. Hər dəfə rəhmətlik Əzizə xanım məni gülürüzlə qarşılayırdı.

– Darıxma, Turan gəlsin, nə istəsən verəcək baxmağa. Bu arxivi o özü düzəldib, a bala.

Qəribədir ki, Turanla görüşüm uzun çəkdi. Təxminən bir neçə ildə ki, tanış olduq. Deyirəm dünyanın qəribə işləri var, aramızdakı bu əlaqə məni Əzizə Cəfərzadənin ev muzeyi ilə yaxın tanış etdi. Bunun nəticəsində mən “Üç müdrək” kitabını işlədim. Daha sonra bu arxivin cazibəsi məni dostum Turan İbrahimovla bərabər işləməyə vadar etdi. “Ağbaba və Şiravan folklor örnəkləri” (SkyG, 2023) tərtib kitablarımız həyata vəsiqə aldı. Bu folklor örnəkləri vaxtilə Əhməd Cəfərzadə tərəfindən toplanıb yazıya alınmışdır. Bu materialların işlənməsində bizə yaxından kömək edən Aydın Cəfərzadəyə (Əhməd əminin oğludur), qızı Aygülə minnətdarlığımızı bildirirəm. Qeyd edirəm ki, bizim Turan İbrahimovla iş birliyimiz bununla yekunlaşmır, hələ irəlidə çap olunacaq neçə-neçə kitab da var. Eyni zamanda mənim digər kitablarımın işıq üzü görməsində Turan İbrahimovun zəhməti az deyil. Onun “Qərbi Azərbaycan özümüz, sözümüz”, “İbiş”, “Yerim-yurdum – Ağbabam” və digər kitablarımın işlənməsində az əməyi olmayıb.

Tacir Səməmi

AXTARIŞLAR, TAPINTILAR¹

Dayım Əhməd Cəfərzadənin (1929-2000) Amasiya bölgəsində çoxlu sayda dostları var idi. O yerlərə ara-sıra gedib gəlirdi və Amasiya ilə bağlı folklor, ədəbiyyat materialları toplayardı. Belə yazılarından biri Əhməd Cəfərzadənin şair Şirəkli Həsən haqqında aşağıda latın qrafikasına çevirib sizə təqdim etdiyim yazısıdır. Bu məqalə 3 dekabr 1977-ci ildə Amasiyada çıxan "Əmək" qəzetində çap edilib.

Bu məqaləni yada salan və Şirəkli Həsən irsini araşdıran Tacir Səməmiyə təşəkkürümü bildirirəm.

Turan İbrahimov

Bu günlərdə redaksiyamıza filoloji elmlər doktoru Cəfərzadə Əhməd Əfğaninin imzası ilə bir məktub gəlmişdir. Müəllif əlində olan materiallara istinad edərək bildirir ki, XVIII əsrdə rayonumuzun keçmiş Qaraçanta (indiki Əzizbəyov) kəndində şair Şirəkli (Şiraklı— T.C.) Həsən adlı bir nəfər yaşamışdır. Oxucularımız üçün maraqlı olan həmin yazını (Şirəkli Həsənin tərcümeyi-halını və yaradıcılığından əldə olan şeirlərini) müəllifin təqdim etdiyi şəkildə dərc edirik.

1178-ci ildə (1765— 1766 miladi) Gəncə şəhərində Hacı Səlim Razinin tərtib etdiyi kitabça "Şirəkli Həsən Əşarı» adlanır. Əlimizdə həmin kitabçanın 1931-ci ildə müəllim Səfər İbadov tərəfindən köçürülüb sahmana salınmış surəti vardır. 32 vərəqdən ibarət olan bu kitabçanın əvvəlində

¹ Cəfərzadə Əhməd. Axtarışlar, tapıntılar. / "Əmək" qəzeti, 3 dekabr 1977-ci il, s.4

Hacı Səlim Razinin Şirəkli Həsən haqqında çox qiymətli qeydləri vardır. Kitabça şairin vəfatından 12-13 il sonra tərtib edildiyindən və tərtibçinin şairi şəxsən tanıdığından, bu qeydlərin əhəmiyyəti xüsusilə artır. Biz bu qeydlərə və Həsənin öz əsərlərindəki işarələrə əsasən onun təxmini tərcümeyi-halını tərtib etmişik.

Həsən 1103-cü ildə (1692-93 miladi) Şirək mahalının Qaraçəntey obasında (indiki Amasiya rayonunun Əzizbəyov kəndində), anadan olmuş və 1165-ci ildə (1752-53 miladi) Sarıqamışda vəfat etmişdir. Olduqca gözəl, ağıllı, bilikli bir şəxs imiş. Mollaxanada və mədrəsədə təhsil alıbmiş. Bir neçə dil (fars, erməni, türk, ərəb, gürcü) bilirmiş. Çox gülərüzlü, mehriban bir adam imiş.

Haqqında danışdığımız kitabçada Həsənin 13 gəraylısı, 1 qoşması, 1 müxəmməsi və 19 bayatısı vardır. Bunların əksəriyyəti məhəbbət mövzusunda. Lakin Həsənin zülm və haqsızlığı, yalançı ruhaniliyi, xəsisliyi və s. kəskin tənqid edən şeirləri də mövcuddur. həmin şeirlərdən bir neçəsini oxuculara təqdim edirəm:

Əhməd CƏFƏRZADƏ Əfğani,
filoloji elmlər doktoru.

Qeyd: Dayım Əhməd Cəfərzadə bu məqaləyə 12 şeir-bayatı əlavə edərək dərc etdirmişdi. Bu şeirlər kitabda tam gətirildiyi üçün buraya daxil etmədik. – T.İ.

“AXTARIŞ, TAPINTILAR”A ƏLAVƏ

Əhməd Cəfərzadə “Əmək” qəzetində “Axtarışlar, tapıntılar” yazısında həm Şirəkli Həsən haqqında dolğun məlumatlar verib, həm də bu görkəmli şairin beş şeirini, yeddi bayatısını oxuculara təqdim edib. Bu şeirlərin dördü gəraylı, biri qoşmadır bu poetik örnəklərin ikisində (“Yar əlimdən getdi mənim”, “Gümrü səndə, Gümrü səndə” şikayət və vüsalına çatmayan bir aşiqin ağır dərdi qəmli bir dillə əks olunub. Şair bu haqsızlığa üsyan edir, adamları, qananları köməyə çağırır. Maraqlıdır, müəllif bu qeyd etdiyiniz şairin birində (Yar əlimdən getdi mənim” sevdiyi qızın da ona laqeyd olmadığını, sevdiyini aşağıdakı misrələrlə bildirir:

Özümün var idi meyli,
Mən Məcnundum, o da Leyli.

Bəs niyə sevdiyini Şirəkli Həsənə vermirlər? Şair bu suala da elə həmin şeirdə aydın cavab verir:

Aldandılar mala-pula,
Leylini verdilər dula.
Bu gecə saldılar yola,
Yar əlimdən getdi mənim.

Təbii ki, şair başına gələn bu müsibəti digər şeirində də yana-yana xatırladır:

Batdı Həsəni əməyi,
Qaldı quru söz deməyi.
Yoxdu bir arxa-köməyi,
Gümrü səndə, Gümrü səndə.

Yadımdadır, “Əmək” qəzetinin o nömrəsi çox adamın qovluğunda qiymətli bir yadigar kimi saxlandı. Orda çap olunan şeirlər əzbərlənib dildən-dilə düşdü. Unutmamışam, Kərim müəllim Şirəkli Həsənin bütün şeirlərini sinədən bilir, yeri gələndə dilə gətirib adamları heyrləndirirdi.

Hacı Səlim Razi, yəni Şirəkli Həsənin kitabını (“Şirəkli Həsənin əşarı”) tərtib edən şəxs kim olub? Məlum deyil. Bunun barəsində heç bir bilgi yoxdur. Bu suallara Əhməd əmidən cavab almaq olardı. Sadəcə bu, mənim heç ağıma gəlməmişdi.

Tacir Səmimi

ŞİRƏKLİ HƏSƏN ƏŞARI

1178 h (1764 m)

Köçürüb sahmana salanı müəllim Səfər İbadov
Şamaxı, 1931

Bismillahir rəhmanir rəhim

Mərhum Şirəkli Həsən 1103-minci (1691 m) sənədə Şirək mahalının Qaracəntey obasında dünyaya gəlib və 1165-minci (1751 m) sənədə Sarıqamışda vəfat edib. Ziyadə gözəl, əqilli , sahibi-elm bir zat idi. Bir müddət mollaxanada və mədrəsədə dəxi təhsil almış idi. Neçə-neçə dillərə aşına idi. Xoşxulq, xoşsima bir zat idi.

Katib Hacı Səlim "Razi" 1178 h (1764 m) Gəncə

Şeiri əvvəl

Ay nazənin həsrətini çəkməkdən,
Əlif qəddim inan yayə dönübdü.
Gecə-gündüz qanlı yaşlar tökməkdən,
Göz yaşım ümmanə, çayə dönübdü.

Sən gedəli aylar ötdü, il oldu,
Bahar gəldi, yaz açıldı gül oldu.
Vədən xilaf çıxdı, neçə dil oldu,
Yoxsa müslim kəlisayə dönübdü.

Yazıq Həsən bir dərđini bilən yox,
Ağlayanda göz yaşını silən yox,
Deyirlər ki, eşq dərđindən ölən yox,
Mənim işim ahu vayə dönübdü.

Şeiri digər

Ay ağalar yaxşı baxın,
Bu gələn yarımmdı mənim.
Al yanaq, qönçə dodaq,
Bağu baharımdı mənim.

Gözləri canlar alır,
Səbrü qərarımdı mənim.
Bir belə gözəl olmaz,
Nazlı nigarımdı mənim.

Mələklər pişvaza gəlir,
Çeşmi xumarımdı mənim.
Züfləri dəstə-dəstə,
Tazə şikarımdı mənim.

Başında al şalı var,
Qulaqda tanasına bax.
Cilvələnib qu kimi,
Göllərin sonasına bax.

Ağ sinə meydan çəmi,
Əlinin xınasına bax.
Zər tuman, xara köynək,
Başının cunasına bax.

Vələ

Başına döndüyüm gözəl,
Dur gəl bağçaya-bağçaya.
Dərdinnən öldüyüm gözəl,
Dur gəl bağçaya-bağçaya.

Əvvəl sıxaram əlini,
Sonra qucaram belini,
Əmərəm şəkər dilini,
Dur gəl bağçaya-bağçaya.

Duz tək yalaram üzünü,
Öpərəm şəhla gözünü,
Deyirəm sözün düzünü,
Dur gəl bağçaya-bağçaya.

Ala gözlü səni Tarı,
Dur gəl ol Həsənin yarı.
Buraxaram gecə yarı,
Dur gəl bağçaya-bağçaya.

Vələ eyzən

Sabah-sabah seyrə çıxdım,
Qaldım bu yerdə bu yerdə.
Nazlı yara sarı baxdım,
Qaldım bu yerdə, bu yerdə

Ağababanın dağın aşdım,
Dolaylarda yolu çaşdım.
Süsən sünbülə dolaşdım,
Qaldım bu yerdə, bu yerdə.

Yol-yamaclar tamam aldı,
Yemliyimin dadı baldı,
Bülbülləri cəhcəh saldı,
Qaldım bu yerdə, bu yerdə.

Ceyran-cüyür dəstə-dəstə,
Enib gəldi göllər üstə,
Həsəni elədi xəstə,
Qaldım bu yerdə, bu yerdə.

Vələ eyzən

Eşqin əlindən divanə,
Həsən mənəm, Həsən mənəm,
Adı dillərdə əfsanə,
Həsən mənəm, Həsən mənəm.

Gecə gündüz qan ağlayan,
Başına qara bağlayan,
Eşqi dərya tək çağlayan,
Həsən mənəm, Həsən mənəm

Dərd əlindən bağı bişən,
Dəli olub çölə düşən,
Xırda cocuklar gülüşən,
Həsən mənəm, Həsən mənəm.

Şeiri digər

Gözəl başına dolanım,
Dur gəl qoynuma, qoynuma.
Qoyma oduna qalanım,
Dur gəl qoynuma, qoynuma.

Bil ki, səni tanıram mən,
Yerişindən qanıram mən.
Həsretindən yanırım mən,
Dur gəl qoynuma, qoynuma.

Həsənəm al canım mənim,
Rəhm et, tökmə qanım mənim.
Bir gün ol mehmanım mənim,
Dur gəl qoynuma, qoynuma.

Vələ

Ay ağalar, ay ağalar,
Yar əlimdən getdi mənim.
Yar vəslinə tamarzılar,
Yar əlimdən getdi mənim.

Özünün var idi meyli,
Məcnun idim o da Leyli.
Gözündən tökərək seyli,
Yar əlimdən getdi mənim.

Heç kimdə olmaz belə dərd,
Həmişə mən deyərəm fərd,
Atası çıxdı çox namərd,
Yar əlimdən getdi mənim.

Allandılar mala pula,
Leylimi verdilər dula,
Bu gecə saldılar yola,
Yar əlimdən getdi mənim.

Həsən ağlar zarı-zarı,
Əldən getdi nazlı yarı,
Köməg edin sizi tarı,
Yar əlimdən getdi mənim.

Şeiri digər

Bir nadana söz demişdim,
O mənə divanə dedi,
Ərz elədim saf eşqimi,
Danışma əfsanə dedi.

Qapısına qədəm basdım,
Hər nə dedi qulaq asdım,
Dik tərəmnən çıxdı tüsdüm,
Nə ola bir yanə dedi.

Payinə sürtdüm üzümü,
Sübhədək döydüm özümü,
Eşitmədi bir sözümlü,
Baxmam bir insanə dedi.

Dərdi qədim aşdı başdan,
Gözlərim dutuldu yaşdan,
Yanına detdim obaşdan,
Bir itil o yanə dedi.

Şirəkli Həsəndir adım,
Yoxdur bir dövlətim zadım,
Naşı olubmuş ustadım,
Çəkin İrəvanə dedi.

Vələ

Dağdan gəlir nanam mənim,
Gəlin olub anam mənim.
Barsız bəhərsiz ağacam,
Qalmaz bir nişanam mənim.

Dağda bitər otum mənim,
Bəlli deyil zatım mənim.
El camahat bəyənməyir,
Çürüyübdü sütüm mənim.

Dağda otlar malım mənim,
Yoxdu tirmə şalım mənim.
Yarım məndən üz döndərüb,
Fəna olub halım mənim.

Dağda gəzər yarım mənim,
Bitməz ahu zarım mənim.
Qan yas töküb can verirəm,
Səbrliymiş tarım mənim.

Dağda otlar quzum mənim,
Həsən bitməz sözüm mənim.
Nə ölürəm, nə itirəm,
Nə pisiymiş üzüm mənim.

Vələ eyzən

Başına döndüyüm, pəri,
Gəl salma düzə bizləri.
Əl çəkib gedən deyilik,
Heç salma üzə bizləri.

Nə dövləti malımız yox,
Nə qovğaya lalımız yox,
Nə bir qeyli qalımız yox,
Qoymazlar sizə bizləri.

Gülün çiçəyin alısan,
Aləmə şafəq salısan,
Yazıq Həsənin malısan,
Gəlib bir bəzə bizləri.

Eyzən

Bir gözələ aşiq oldum,
Gumru səndə, Gumru səndə.
Sarıliban gül tək soldum,
Gumru səndə, Gumru səndə.

Həsətindən oda yandım,
Əzümi pərvanə sandım,
Axırda dinimi dandım,
Gumri səndə, Gumri səndə.

Anası sovurdu əsdi,
Atası döşümü kəsdi,
Əmisinin pisdi qəsdi
Gumri səndə, Gumri səndə.

Batdı Həsənin əməyi,
Qaldı quru söz deməyi,
Yoxdu bir arxa köməyi,
Gumri səndə, Gumri səndə.

Digər

Ala gözlü nazlı dilbər,
Gəl bir gedək dağa sarı.
Şəhdi şəkər sözlü dilbər,
Gəl bir gedək dağa sarı.

Rast olaq bir qalın kola,
Verək altında qol-qola,
Dalısı nə ola-ola,
Gəl bir gedək dağa sarı.

Əndamın Ağbaba qarı,
Məmələrin Şirvan narı,
Olasan Həsənin yarı,
Gəl bir gedək dağa sarı.

Eyzən

.....

Eyləmə divanə məni,
Sən olginan Xumar kimi,
Hesab tut Sənanə məni.

Qurban qaşın qarasına,
Rəhm et könül yarasına,
Başla onun çarasına,
Sağalt bir mərdanə məni.

Ləblərin şəkərdi boldı,
Yanağın lalədən aldı,
Bil ki Həsən əhli haldı,
Yollama zindanə məni.

Vələ

Bir bivəfa yar üzündən,
Baş alıb çöllərə düşdüm.
Dərd əlindən döndüm külə,
Quş olub göllərə düşdüm.

Qüسسə ağartdı başımı,
İtirdim yar-yoldaşımı,
O qədər tökdüm yaşımı,
Axıban sellərə düşdüm.

Dillərdə əfsanə oldum,
Hamıdan mərdanə oldum,
Axırda divanə oldum,
Həsən tək çöllərə düşdüm.

Vələ eyzən

Ay ağalar, yaxşı baxın,
Bu gözəl olan nəçidi.
Ağlını başdan alır,
Yusif Kənan nəçidi.

Heç belə gözəl olmaz,
Huriyi qılman nəçidi.
Qaş qara gözlər qara,
Axtarır meydan nəçidi

Göyçəgin ağı gedər,
Gəbrü müsəlman nəçidi.
Maşallah cəmalına,
Nanəvü reyhan nəçidi.

Kakili dəstə-dəstə,
Haranın maralıdı bu,
Baxışı ceyran baxışı
Dəstədən aralıdı bu

Yoxsa bir ovçu qovub,
Bəlkə də yaralıdı bu.
Yavaqları al qırmızı,
Qaşları qaralıdı bu.

Əlində Quran kitab,
Ləbləri dualıdı bu.
Xəstələr dərmanıdı,
Həkimini loğman nəçidi.

Yanağının rəngini gör,
Zənəxdanda xalına bax.
Dilinin qəndini əm,
Dodağının balına bax.

Əl atanda çənəsinə,
Əcəb qeylü qalına bax.
Bədəni tir-tir əsir,
Müştərisən malına bax.

Əndamı canlar alır,
Zənd elə bir dalına bax.
Şur ilən qoynuva al,
Onda bunun halına bax.

Cəmxəmi can məlhəmi,
Özgə bir dərman nəcidi.

Bunu xəlvətdə tutub,
Bir qoynuva sal, ay Həsən.
Üç gecə, üç gündüzü,
İkilikdə qal, ay Həsən.

Yorulub əldən düşsə,
Qadasını al, ay Həsən.
Vallahı tarı bilir,
Yoxdu belə mal, ay Həsən.

Üççə gün bəsdə sənə,
Yoxsa qalmaz hal, ay Həsən.
Canıvu qurban elə
Özgə bir qurban nəcidi.

Eyzən

Mənim adım Həsəndi,
Sənətim daş kəsəndi.
Fələyə bel bağlama,
Fələg zincir kəsəndi.

Həsən gəl, ay Həsən gəl,
Yazıq bağrəm kəsən gəl.
Ay batdı sabah oldu,
Ya mən gəlim ya sən gəl.

Obaya aşığı gəldi,
Tamam yaraşığı gəldi.
Yarı uzaqdan gördüm,
Gözümə işığı gəldi.

Su ilanını olaydım,
Sovçalara dolaydım.
Allah bu keçən qızın,
Adaxlısı olaydım.

Su gəldi qarpızdığa,
Töküldü yarpızdığa.
Həsən işin fənadı,
Özünü vur yarpızdığa.

Mis qazanın paxırı,
Gədə qaytar naxırı.
Ağlama yetim Həsən,
Qız sənindi axırı.

Yoldaşım ilə ikimiz
Ağır oldu yükümüz.
Paşanın var yoxuna,
Gündə üç yol

Quşum gəl, ay quşum gəl,
Qanadı sınımışım gəl.
Aləm ölü ayrısı,
Diri ayrılmışım gəl.

Şirək yolu köndələn,
Necə gedib döndərəm.
Yar dağda, mən aranda,
Gərək kağız göndərəm.

Oğlan adın Sarışdı,
Malın mala qarışdı.
Demisən xudahafiz,
Bu necə ismarışdı.

Oğlan adın Cəbidi,
Xalların ləbləbidi.
Dişləmək can incidir,
Örپəg elin dəbidi.

Qızılgüləm qəmxaram,
Acılmağa qorxaram.
Eşitsəm sən gəlirsən,
Ölü olsam qalxaram.

Ağbaba yolu fəman,
Torpağı gözə dərman.
Ayağın dəgən yerlər,
Olubdu bizə dərman.

Mən aşiq Ərzuruma,
Yol gedər Ərzuruma,
Həsən üzün pis əzmiş,
Dözürsən hər zülümə.

Sarıqamış şəhərdi,
Adamı bir təhərdi.
Səni görmədiyim gün,
Bal yesəm də zəhərdi.

Şürəyəl yolu dağdı,
Dövrəsi bağça bağdı.
Ağlama gözəl yarım,
Həsən ölməyib sağdı.

Sarı giləs rəngimdə,
Sapı var biləngimdə.
Allah məni öldürməz,
Arzım var ürəgimdə.

Ağbabada quzu var,
Quzuların küzü var.
Görüm çıxsın o gözü,
Kimin belə gözü.

Bu yollar Vana gedər,
Dolanar Vana gedər.
Həsən səni görməsə,
Göra divana gedər.

ŞİRƏKLİ HƏSƏN HAQQINDA RƏVAYƏTLƏR

ŞİRƏHLİ HASAN

Şirəhli Hasanın nağılları, hekatdarı çoxdu... Qarsda, Axılkələkdə, Gümrüdə, Sarıqamışda, Ağbabada, Qağızmanda, Ərdəhanda, Çıldırda adamlar arasında yayılmışdı, danışırıldı. Gümrüdə bir Temir addı bıqlı bir kişi vardı, yaşdı adamıydı. Əmə elə gözəl danışırdı ki, adam mətəl qalırdı. O, aşix dəyildi, əmə hekatdarın, nağılların sözdərini aşix kimi avaznan elə oxuyurdu daha nə deyim. Genə deyirəm, Şirəhli Hasanın əhvalatları çoxdu, əmə mənim aklımda biri qalır. Həyə. Şirəhli Hasanın isdədiyi qızı Gümrüdə əlli yaşdı bir tacirə ərə vermişdilər. Aradan yanı bir ay zad keşmişdi. Beçara Şirəhli Hasan Gümrüyə gəlmişdi. Gəlmişdi ki, anardan olsa da bir dəfə də səvgilisini görüf getsin. Bu yəyax yolnan gedəndə baxdı qarşı tərəfdən üç fayton çıxdı. Baxdı əyə birinci faytonda səvgilisi yanında da yengəsi oturuf. Gördü qız bunu görəndə doluxsundu, əmə ağlamadı. Beçara Şirəhli Hasan burda görəh götürüf nə dedi:

Mən gedirəm yol üsdəyəm,
Sənsə burda qalan, gözəl.
Qəm əliylə mən talandım,
İndi sən də talan, gözəl.

Gözümdə qaldı murazım,
Necə bəlaya uğradım.
Kədər qəlbimi doğradı,
Dərdə-qəmə qalan, gözəl.

Hasan yazıx gedər qalmaz,
Daha gözdən itər, qalmaz.
Söz-söhbətim hədər qalmaz,
Bir gün olar alan, gözəl.

Söz tamama yetir, faytonnar da keçif gedir. Yazıx Şirəhli Hasan yana-yana qalır. Baxır ürəyiynən, qəlbiynən başarmır. Genə alır burda görəh nə deyir. Mən deyim, sənin də canın sağ olsun.

Nə belə inlərsən, fəryad edərsən,
Sənə deyən yox ki "can", yazıx könül.
Əğyara qismətmiş açılan gülün,
Tutuş, oddan daha yan, yazıx könül.

Puç oldu cavannıx, həm arzu-diləh,
Kəsdi soluğumu bu namərd fələh.
Al etdi, oynatdı, qurdu min kələh,
Gəldi gözdərimnən qan, yazıx könül.

Dəli tək çöllərə tüşüfdü Hasan,
Hicranın odunda pişifdi Hasan.
Dəmnən umsux oluf şişifdi Hasan,
O yarlı günnəri an, yazıx könül.

Söz tamama yetdi, əmə Hasan yazığın dərdi pitmədi ki!
Yazıx dağa-daşa baxdı. Dedi daha mənim burda yaşama-
ğım keşdi, gərəh başımı alif bir yana gedəm. Sarıqamışa
gedəcəm, əmə gərəh burda dağlara da bir söz deyim, sonra
gedim. Odu ki, üzünü dağlara tutuf gərəh nə dedi:

Qərifliyə gedər oldum, a dağlar,
Amanatım neçə-neçə sözdü var.
Mən getməzdim baxdım qara gəlməsə,
Ol Gümrüdə dərli alagözdü var.

Səvişmişdih, sərvət tüşdü arıya...
Qız atası tamah saldı parıya.
Dağıl dünya, işə pullar yarıyar,
Saf könülü belə yıxdı, üzdü var.

Yazıx Hasan öz köyünnən ayrıldı,
Həsərət bəyax ilan kimi qıvrıldı,
Başım üsdə qəm qılıncı sıyrıldı,
Bu ayrılıx, dağlar, sənli-mənli var.

Söz tamama yetdi. Beçara Şirəhli Hasan bir də yanyö-
rəsinə baxdı, dərinnən bir ah çəhdi. Götürüf gərəh burda
daha nə dedi:

Tüşdü yol ağzına biçarə canım,
Bir də bu yerrərə gəlməyim keşdi.
Məni dərdə saldı Gümrü gözəli,
Onunla deməyim- gülməyim keşdi.

Əlvida söylərəm, ay uca dağlar,
Əlvida, əlvida, meyvəli bağlar.
Ürəyim kövrəlif, gözdərim ağlar,
Boğazıma dərdin ilməyi keşdi.

Dönmüşəm qərribə, tüşmüşəm kışa,
Meylim-həvəsım yox qızıl-gümüşə.
Üzümü tutmuşam Sarıqamışa,
Yurdumda yaşıyif ölməyim keşdi.

Söz tamama yetdi. Bu da yola tüşdü. Gəlhagəl gəlif Sarıqamışa çatdı. Əmə burda da çox əhvalatdar oluf, di gəl unutmüşam, yoxsa danışardım.

ŞİRƏHLİ HASANIN BİR ƏHVALATI

Xeylax vaxdıydı ki, Şirəhli Hasan Sarıqamışdaydı.

Bunun burasını baban nə bilsin, qocalar danışırdılar, mən də eşitdiyimi deyirəm. Həyə, Şirəhli Hasan Ağbabıyı heç yaddan çıxarda bilmirdi. Gözü yollarda, ürəyi dağlarda qalmışdı. Bunun da səbəbi vardı, burya Ağbabadan gedif-gələnlər olurdu, çünki bura Ağbabıya yaxın yeriydi. Odu ki, gediş-gəliş də kəsilmirdi. Belə gedif-gələnnən biri də Hacı Tağıydı. Bu kişi yaşdı adam olsa da gəzməyi çox sevərdi.

Əmə bunun hası kətdən olmağını unutmüşam. Yaşdıların dedihlərinə görə bu kişinin yeddi qatar dəvəsi oluf. Olduxca varrı-hallı bir kişi oluf. Ahan başım söhbətə qarışdı

mətləf yadımnan çıxdı. Axı mən Şirəhli Hasannan danışır-
dım.

Bəli, Şirəhli Hasanın gözdəri yolda qalmışdı. Axır ki,
Hacı Tağı Ağbabadan gəlif çıxdı. Şirəhli Hasan səvincəh
yerinnən qalxıf Hacı Tağyı qucaxladı, nə təhər kövrəldisə
dedi:

– Hacı, ürəyimə bir-iki xana söz gəlif deyəcəm. Buna sən
nə deyirsən.

– De, qulağımızın pası açılsın.

Bu belə deyəndə görəh Şirəhli Hasan götürüf nə dedi,
vərinən biz deyəh, sizi də Allah saxlasın qanaddarı
altında.

Yoldan çəhmərəm gözümü,
Ağbabadan gələnim var.
Həsərətimdən dağ-dağ olan,
Dərd-sərimi bilənim var.

Tanrı özü köməh etsin,
Əllərim doğmaya yetsin.
İtim hürsün, tüstüm tütsün,
Mənim qəmnən şölənim var.

Bağrına daşı bağlıyan,
Ağbaba deyif ağlıyan;
Arpaçay kimi çağlıyan,
Hasan kimi ölənim var.

Söz tamam yetdi, Hacı Tağı dedi:

– Genə köyrəlməyin sənin əlindədi, ay səni sağ olasan.

Burya həmməşə gəldiyimiz dəyilmi. Bir ayağımız burdadı. Şirəhli Hasan dillənmədi, düzdü, Hacı Tağı bunun dərdini başa tüşdü, əmə özünü o yerə qoymadı, fikirrəşdi ki, bu Gümrü qızını yadına salan kimi betər pozulacax. Öz-özünə dedi ki, bə mən nəğayırım ki, bu bir az səvinsin. Ona kimi rüzgar Ağbaba tərəfdən əsməyə başdıyanda genə Hasanın təbi möj verdi, gəldi deyın dedi:

– Ay Hacı, axı genə söz deməh isdiyirəm.

– Ay sənın qadan alım de görüm, nə deyirsən.

Həyə, indi görəh genə Şirəhli Hasan burda götürüf nə dedi, yetirəh qulluğunuza.

Ağbabadan əsən yellər,
Mənnən yurda salam söylə.
Qocalmışam vaxt-vədəsiz,
Uçuf bürcüm-qalam söylə.

Qaraçanta gəlməz bəri,
Sarıqamış dalda yeri.
Gümrü dilimin əzbəri,
De necədi lalam, söylə.

Ağbabada o bulaxlar,
Yenəmi eləcə çağlar.
Dağlar Hasan deyif ağlar,
Saç-sakqalı çalam söylə.

Mən Hasanam, Şörəyeldən,
Ulu yurddan, ağır eldən.
İndilər tüşmüşəm əldən,
Qəddi artıx dalam, söylə.

Söz tamama yetsə də Hacı Tağı çox narahat oldu. Yanı bu genə köhnə dərđini gətđi yada saldı. Ona kimi Şirəhli Hasan görəh burda götürüf nə dedi. Deməyi bizdən, eşitməyi sizdən.

Xoca Tağı, əylən, əylən, sözüüm var,
Salamımı Ağbabıya deginən.
Nə müddətđi qohum-qardaş iraqdı,
Mənim dərđim el-obaya deginən.

Gedər olsan Qaraçanta köyümdü,
Yadda saxla, şirəhlilər söyümdü.
Söz söyləməh harayımdı, hoyumdu,
Ərzi-halım xoşyuvaya deginən.

Perih tüşdüüm vətənimnən, elimnən,
Qocalmışam, gəlməz bir iş əlimnən.
Dərđ üzünnən könlüm dilim-dilimdi,
Hasan tüşdü bədduvuya deginən.

Söz tamama yetdi, bunnar bir-biriynən halal-hümmət eliyif ayrıldılar. İndi bilmirəm orda, yanı ayrılarda daha nə deyif-bunnar yadımnan çıxıf. Genə deyirəm, o vaxıtdar bu əhvalatdarı qocalar tez-tez danışırdılar. Mənim də yadımda bu qalíf.

BEYMURAZ

Seyid Həsən baba nə düşündüsə bir dəfə dedi:

– A bala, mən sənə Beymurazı danışmışammi?

– Bu kimdi, ay baba?

– Onda danışım. Beymuraz Gümrüdəndi. Bunun əsl adı Aşiq Dərvişdi, sonradan buna Dəli Dərviş də deyiblər... Bəli, Aşiq Dərviş Gümrünün ünlü aşıqlarındandı. Bax, elə o Gümrülü Tüccar kimi. Bunun cavan vaxtları imiş. Gülpəri adlı bir qıza vurulur, bir varlı adama ərə verəndə, qızı bəy evinə yola salanda qızın bağı çatlayır, Aşiq Dərviş də dəli olub çöllərə düşür. Bundan sonra ona Dəli Dərviş deyirlər. Dəli Dərviş sazını gətirib Gülpərinin qəbrinin yanında basır.

– Daha aşıqlığı yerə qoydum. Gülpəri, sən ki, yoxsan, mənim aşıqlığım da yoxdu.

Bilirsənmi, ay bala, mən dediyim bu əhvalat Şirəkli Həsəndən də bir qırx il, əlli il irəli olan əhvalatdı.

Həyə, Dəli Dərviş beləcə xeylax dəli kimi gəzir-dolaşır. Bir gün yuxuda yatanda bunu dürtmələyib oyadırlar:

– Dur, filan yerdə bir qızla bir oğlan ölüb. Tez get onları ayılt, amma get, sazını da götür. Onu dınqıldadan kimi, sən də bir ağız oxuyan kimi onlar diriləcəklər.

Dedi:

– Ayə, mənə nağıl danışma, qoy yatım.

Amma yenə bunu tərpətdilər.

– Sana deyirəm, dur get, dediyimi elə.

Bu yenə ərindi, qalxmadı. Bu dəfə buna elə dürtmə vurdular ki, bu yerindən dik atıldı. Dedilər:

– Dur get, dediyimi elə.

Bu durdu gəldi Gülpərinin qəbrinin yanına. Dedi:

– Yaqın sazın simləri də, özü də çürüyüb. Bundan nə olacaq ki,

Qazdı çıxardı. Quruyub qaldı. Saz sağ-sağlamatdı.

Dedi:

– Allah, Allah... Bu möcüzədi, nədi.

Durub həmin deyilən yerə gəldi. Ev sahibi dedi:

– A qardaş, sən kimsən.

Dedi:

– Vaxtım yoxdu. Burada iki nəfər ölüb, onları mənə göstər.

Kişinin qorxusundan dizləri titrədi:

– A başına dönüm, sən nə danışırsan!

Bu tez sazını çıxartdı, dınqılatdı, bir o yana, bir bu yana getdi. Sazın səsinə oğlan da, qız da diksinib oyandılar. Ev sahibi mat qaldı.

– A qardaş, səni Allah yetirdi. Bunların ayaqlarına daş bağlayıb Arpa çayına atmışdılar.

Dedi:

– Mən burasını bilmərəm. Mənə dedilər get filan yerə, mən də gəldim. Bunları dirildən qüdrət var, mən kiməm ki...

Dəli Dərvişin dediyi də getdiyi də bir oldu, amma qızla oğlan da muradlarına çatdılar.

Deyirlər Dəli dərviş ölənə qədər beləcə neçə yuxu görüb... Bu öləndə də Gümrünün Beşmüqəddəslər ziyarətinin yanında dəfn olunub. Qəbri də ziyarətədi, Beymurazın da ziyarəti deyirlər. Bu Beymuraz da murazına çamadığına görə deyiblər.

KARVAN YOLU (ŞİRƏKLİ HƏSƏN)

Karvan yolu deyəndə böyük şairimiz Səməd Vurğunun bu misrası yadıma düşür:

Ömür dedikləri bir karvan yolu...

...Günlərin, ayların, illərin necə gəlib keçdiyindən xəbərim olmadı. Yaş öz işini gördü. Bir də baxdım yaş altmışı keçib...

...Adətən, həmişə İçərişəhərin qala divarlarının qapısından içəri keçən kimi küçənin döşəməsinə düzülən daşlara baxanda kəndimizin düz yanından keçib gedən Karvan yolu gözlərim önündə canlanır. Oranın yerə döşənən daşları bir az iri, elə bu İçərişəhər döşəməsindəki kimi dördbucaqlı olub, göy daşdan (qranitdən) yonulmuşdu. Yolun eni 8-10 metr olardı. Yanları ot-ələf bassa da, bu Karvan yolu dövrümüzə qədər yaxşı qalmışdı, dədə-babalarımızdan soraq verməkdəydi. Bəlli olan o idi ki, qədim dövrlərdə bu karvan yolu ilə meyvə, kişmiş, müxtəlif parçalar (ipək, məxmər, qumaş, mahud və s.) belədən-belə, elədən-elə aparılmış, satılan mətahlar sandıqlarda daşınmış, ticarət əlaqələri davam etmişdir.

El adətinə görə Karvan yolunun Qımı təpəsinin yanından keçib Bəzirgan ziyarətinə çatanda dərhal karvanın sarbanı karvanı dayandırır, adamlar dəvələrin, atların, qatırların yüklərini alar, heyvanları suvarar, onların da dincəlməyinə imkan yaradardılar. Bu vaxt atların kişnərtisi, qatırların anqırtısı, adamların hay-küyü bir-birinə qarışırdı. El adətinə görə Bəzirgan ziyarəti sınaqlı ziyarət sayılırdı, ona çox vaxt Ziyarət də deyirdilər. Onun yaxınlığında bir-birindən xeyli aralı Dəvə və Tağı bulaqları

çağlayırdı. Ziyarətdə hərə bir niyyət eləyib gətirdiyi qurbanı kəsər, oraya nəzir qoyar, yoldan gəlib-keçəni də qurban ətinə qonaq edərdilər. Adətə görə, burda gecə yatır, səhər açılan kimi yollarına davam edərdilər. Görülən yuxu niyyətin çin, yaxud çin olmadığını müəyyənləşdirirdi. Yaşlıların dediklərinə görə bu Karvan yolu ilə Hacı Tağı adlı bir varlı-hallı kişinin karvanı da hərəkət edirmiş. Deyilənə görə, Hacı Tağının yeddi qatar dəvəsi varmış. Ağanın Gümrü şəhərinin bir neçə yerində mülkü, karvansarası və dükanları varmış. O, Ağbaba-Şörəyelin el şairi Şirəkli Həsənlə dost imiş... Bəli, Şirəkli Həsən də Ziyarətdə niyyət edib yatır. Yuxusunda görür ki, bir nurani dərviş durub başının üstündə. Dərviş deyir:

– Oğul, dur gəl dalımca, sənə bir şeylər göstərəcəyəm.

Bu, dərvişin dediyinə əməl edib irəli gələndə baxır bir suyu soğulmuş dəyirmanı. Ondan nəsə soruşmaq istəsə də, dərviş qoymur:

– Dalımca gəl.

Bir xeyli gedəndən sonra dərviş deyir:

– Bu dəyirman da bax.

Baxır bu dəyirman işləyir. Deyir:

– Bax, o suyu soğulan dəyirman sənindi. Bu dəyirman Gümrülü bir tüccarındı. Əlli yaşı var, duldu. Amma...

– Amma nə?

– Amma bu dəyirmanın dəyirmançısı Gümrülü bir ağadı. Qızının da adı Leyli. Bax, bu qızı deyirəm.

Bu, dərviş dediyi tərəfə baxanda, qızı görüb əlini ona uzadanda dərviş deyir:

– Oğul, sənin əlin ona çatmaz. Görmədinmi, sənin dəyirmanın soğulub?!

...Dəngəsər yuxudan ayılır.

Doğrudan da, Şirəkli Həsənin sevdiyi qızı qız atası Gümürülü varlı-hallı dul tüccara ərə verir. Bu olayı el şairi belə göstərir:

Aldandılar mala-pula,
Leylini verdilər dula.
Bu gecə saldılar yola,
Yar əlimdən getdi mənim.

...Əvvəllər mənə Şirəkli Həsənlə bağlı danışqlar, söhbətlər nağıl təsiri bağışlayardı. Yaşlılar bu el şairinin bir neçə şeirini, bayatısını dilə gətirər, onunla bağlı rəvayətləri həvəslə danışardılar. Ruhu şad olsun Əhməd əminin – Əhməd Cəfərzadənin. Onun sayəsində Şirəkli Həsənin “Şirəkli Həsənin əşarı” kitabı, eləcə də bu el şairi haqqında ətraflı məlumat əldə etdik. Şirəkli Həsənin XVII yüzilliyin sonları – XVIII yüzilliyin əllinci illəri arasında yaşadığı məlum oldu. Bəlli oldu ki, Şirəkli Həsən mollaxana və mədrəsədə təhsil almışdı. Bəli, filologiya elmləri doktoru Əhməd Cəfərzadənin axtarışları Şirəkli Həsənin tarixi şəxsiyyət olduğunu bəlli etdi. Əhməd əmi bu barədə rayonumuzun “Əmək” qəzetində ətraflı məlumat və el şairinin yaradıcılığından örnəklər də çap etdirdi. Burada rəhmətlik, yaşı yüzü keçən Seyid Həsən babanın (əslən Qaraçanta kəndindəndi. Nəvəsi Məcnun müəllim Təzə İbişdə sinif müəllimi işlədiyindən o da bizim kənddə, yaxın qonşuluqda, nəvəsinin yanında yaşayırdı) bir bayatısını xatırladım:

Haqqa can ata-ata,
Gəl gedək ziyarata.
Hərə bir qurban kəsək,
Qoy keçsin ofsanata.

...Bizim kəndimiz – Təzə İbiş keçmiş Sovetlər Birliyi ilə Türkiyə sərhədində, tikanlı məftilli sərhəd dirəklərinin düz yanında idi. Yaxınlığından keçən Karvan yolu vardı. Ətrafını kol-kos, ot-ələf bassa da, dədə-babalarımızın pozulmaz tarixi əsəri kimi qalmışdı – ötənlərdən-keçənlərdən xəbər verirdi.

GÜMRÜLÜ KƏNKANOĞLUNUN ƏHVALATI

Nədənsə mənim həmişə texniki imkanlarım olmayıb. Buna görə də kiminsə səsini, danışığını, yazmaq, yazılarını bilgisayarda işləmək mənə öncələr qismət olmayıb. Nə işləmişəmsə əlyazma şəklində olub. Buna görə də əlyazmalarım az deyil. Arada bir qovluqları vərəqləyir, neçə illər bundan öncə yazıya aldığım materiallara nəzər salır, çap olunmayanları seçir, çapa hazırlayıram. Elə bu günlərdə “Gümrülü Kənkanoğlunun əhvalatı” əlyazmasını görəndə çox sevindim. Xeyli vaxtdı axtarırdım, amma tapa bilmirdim. Rəhmətlik Seyid Həsən babanı minnətdarlıqla andım. Seyid Həsən baba yaşı yüzü keçən bir kişi idi. Huşu cəm, yaddaşı qüvvətli idi. Sinəsi bayatıyla, xalq nəğmələri ilə, nanaylarla, tırnqılarla, qımqımılarla dolu idi. Yaxın

qonşumuz olduğundan onun dizinin dibindən ayrılmaz, yeri gələndə də ağıma batan bayatıları, əhvalatları dəftərə yazar, saxlayardım. Adətimdi, “Gümrü” deyəndə çox sevinərdim. Niyə? Bilmirəm, amma bu söz mənə doğma gəlirdi.

...Bir gün yenə Seyid Həsən baba həyətdə oturmuşdu.

Məni görən kimi yanına çağırırdı:

- A bala, bir bəri gəlsənə.
- Buyur, baba.
- O Kənd bulağına tərəf gedən qara kötüyə oxşayan qaş-qabaqlı kişi ermənidi mi?
- Hə, baba, yayla ermənisi dir, bulağa getdi.
- Deyirəm axı.
- Nəyi deyirsən, ay baba.
- Ahan söz özü gəldi.

Mərd igiddə qəsd olmaz,
Ayaq gəlib dəst olmaz.
Canavardan ev iti,
Ermənindən dost olmaz.

Elə bu vaxt qarşı tərəfdən bir atlı çıxdı. O saat Seyid Həsən baba əlini qaldırdı:

- A bala, bir o atı saxla.
- Oğlan dərhal atı saxladı. Seyid Həsən baba yerindən qalxdı:
- Gətir o atı bir baban minsin, a bala.

Oğlan atdan düşən kimi biz köməkləşib babanı ata mindirdik. Kişi atı bir o başa, bir bu başa sürüb səsləndi:

– A bala, sağ olun, gəlin indi məni atdan endirin.

Seyid Həsən baba atdan enən kimi yenə yerini rahatladı:

– Görürsən, bala, qocalıq da belədi.

Yanan yoxdu halıma,

Qara endi alıma.

Qocalığa nə deyim,

Gəldi mindi dalıma.

...Bizim arvad otun-əncərin dilini yaxşı bilirdi, birçə ölümün dilini bilmirdi. Öldü, məni yetim qoydu. Bilmirsənmi, a bala, arvadı öləndə kişi yetim qalır?!

Sözünə ara verdi, nə fikirləşdisə gülümsündü:

– Hə, bu atı görüb cavanlığımı yada saldım. Ay dünya, qızılquş kimi atına belinə sıçrayan adam indi ata minə bilmir...

Sonra dönüb üzümə, bir də Kənd bulağının yoluna baxdı:

– Burda yadıma Gümrülü Kənkanoğlunun bir əhvalatı düşdü.

Bu əhvalat məni necə tutdusa Seyid Həsən babadan ayrılan kimi eşitdiklərimi olduğu kimi yazıya aldım.

Gümrülü Kənkanoğlu boylu-buxunlu, dəli-dolu bir adamdı. Qorxu-ürkü bilməzdi. Bir gün bu Gümrüdə Beş müqəddəslər Ziyaratının yanındakı olacaqlarda ney səsi

eşidib dayananda dərvişlərdən biri onu yanına çağırdı:

– Bəri gəl, gir içəri.

Kənkanoğlu irəli gəldi. Dərviş ona pendir-çörək qoydu. Ağız dadı ilə yeyib-içdilər. Dərviş dedi:

– Oğul, gəl bu ziyarətə dolan, niyyət elə. Bir gecə burda yat.

Dedi:

– Yaxşı.

Bəli, bu getdi ziyarəti dolandı, ziyarət elədi, ürəyində bir niyyət tutub yatdı. Yuxusunda gördü ahan bir qoca dərviş durub başı üstündə. Dərviş dedi:

– Oğul, sən sabah Sarıqamışa getməlisən. Orda bir Alı kişi var. Onun qızı Pəri sənin butandı. İnnən belə dəliliyini unut, aqlını işlət, məsləhət verənin də məsləhətinə qulaq as.

Bu, yuxudan ayılan kimi axşamkı dərviş dedi:

– Yolşu yolda gərək. Amma unutm. Gedib Ağbaba ziyarətini ziyarət elə, sonra gəl Bəzirqana, onu da ziyarət elə, gör nə yuxu görürsən. Sonra da yoluna davam elə.

Bu, deyilənləri elədi. Baxdı ahan Bəzirqanda da gecə həmin yuxunu gördü. Bu sabax açılan kimi, üzünüzə xeyirli sabahlar açılısın, düşdü yola. Bir xeyli gələndən sonra baxdı qabaqda bir atlı, yanında da bir piyada... Arxadan səsləndi:

– Məni də gözləyin, bərabər gedək.

Bunlar əyləndilər. Bu, gəlib bunlara çatan kimi salam verdi. Baxdı atlı yaşlı, amma piyada bir az ondan cavandı. Atlı dedi:

– Mən nahaq bu dəli atı aldım. Yerlə-göylə oyanyır, mən də yaşlı adam... Atı satan bunu mənə dəyər-dəyməzinə verdi, mən də tamahlanıb aldım, amma səhv elədim.

Bunun yanındakı yol yoldaşı dedi:

– A kişi, sən səhv eləmişən – buna sözüüm yoxdu. Sən düşünmədinmi, o kimdisə belə yaxşı atı sənə niyə dəyər-dəyməzinə verdi? Demək, o, at oğrusudu, bu at da bir tanınmış adamındı. Yəni at nə qədər dəlidisə sahibi ondan da dəlidi.

Bu belə deyəndə atlının az qala ürəyi pırr eləyib ayaqlarının altına düşsün:

– Bəs indi mən nə eləyim?

Burda bayaqdan dillənməyən Kənkanoglu dilləndi:

– Atdan düş, atın başını burax. O, özü sahibini gedib tapar.

Onun qapısını yaxşı tanıyır.

– Yaxşı deyirsən, bəs mənim verdiyim pul nə olacaq?

Kənkanoglu ona xeyli pul verdi:

– Bu bəs eləyərmimi? Elə bil sən atı mənə satdın.

– Allah səndən razı olsun.

Kişi pulu alıb getdi. Kənkanoglu baxdı bu kişinin yol yoldaşı sözlü adama oxşayır. Dedi:

– Sözlü adama oxşayırsan.

– Bilmirəm necə deyim? Axırkələkdə bir boz at görmüşəm, bəyənmişəm. Amma sahibi razı olmur. Deyir sən bir boyun öküzlərin var. Onları ver, mən də sənə boz atı verim. Mən də qalmışam belə... Öküzləri versəm yerimi necə əkib-becərəm? – bu adam bunları düşünmür.

Kənkanoglu əlini cibinə salıb pul çıxardı:

– Al, apar o boz atı al.

– Axı...

– Baxıram sən at tanıyırsan. Ürəklə verirəm, al.

– Allah ömrünü uzun eləsin.

Kişi onunla sağollaşib ayrıldı. İndi nə qədər gəldi –

burasını deyə bilmərəm. Baxdı irəlidə evlər görünür. Xəbər aldı. Dedilər:

– Bura Sarıqamışdı.

Dedi:

– Hə, demək, mənzilə çatmışam.

Bir də baxdı boylu-buxunlu, əlli-altmış yaşlı bir kişi durub yolun qırağında. Bu onun yanına çatanda salam verdi. Kişi bunun salamını alıb dedi:

– Mən də elə səni gözləyirdim, gedək evə.

Bunu evə apardı. Bunlar yeyib-içəndən sonra ev sahibi dedi:

– Bilirəm, yuxunun dalınca gəlibsən.

Dedi:

– Bunu sən hardan bilirsən? Dedi:

– Mən də bu yuxunu görmüşəm. İstəyirəm yolda başına nə gəlib onu da deyim. Hə, sən ziyarətgahları ziyarət elədinmi?

Elədin. Bəzircanda da eyni yuxunu gördün. Yolda o qoca kişini razı saldın, o piyada kişiyə də pul verdin. Bilirsənmi, o dəli at kimindi? Cavax Məmmədin.

Kənkanoğlu o saat dərvişin dediklərini yadına saldı. Öz-özünə dedi, demək, edilən məsləhətlərə qulaq asmalıyam.

Sabah açılan kimi ev sahibi dedi:

– Dur gedək.

– Gedək.

Onlar gəlib bir evin qapısına çıxanda kişi qapını döydü. İçəridən səs gəldi:

– Gəlin, gəlin. Xoş gəlib səfa gətirdiniz.

Bunlar salam verib içəri keçəndə baxdılar otaqda üç kişi oturub, ikisi yan-yanı, biri də onların qabağında əyləşib. Bu

kişi molladı. Bunlar əyləşən kimi molla Kənkanoğluna dedi:

– Oğul, de görüm bu kişinin hansı Alıdı?

Dedi:

– Sağ əlində xalı olan.

Dedi:

– Yaxşı. O biri otaqda kim var?

Dedi:

– İki qız var. Hürü ilə Pəri.

Dedi:

– Pəri hansıdı?

Dedi:

– Sağ yanağında xalı olan.

Molla bunu eşidəndə ev sahibinə dedi:

– Alı, bu oğlan Haqq aşığdı. İnadını burax, yoxsa bunun ziyanını çəkərsən.

Dedi:

– Hələ dayan, bir qızdan da soruşum. İçəri girib çıxdı:

– Yaxşı, sən deyən olsun, amma bir neçə gün vaxt ver, toya hazırlıq görək.

– Nə deyirəm, olar.

Bunlar geri – evə, yəni Kənkanoğlunun qonaqcısının evinə qayıtdılar. Kənkanoğlu dedi:

– Çox sağ ol, amma sən kimsən? Bunu da de, bilim, görüm mənə kömək eləyən kimdi?

– Mən Şirəkli Həsənəm. Yəqin adımı eşitmişən.

Kənkanoğlu onu bərk-bərk qucaqladı:

– Deyirəm axı, bu üz-gözündən nur tökülən kişi mənə çox tanış gəlir.

Beləcə Kənkanoğlu murazına çatdı.

AMASIYA HAQQINDA ƏHMƏD CƏFƏRZADƏNİN DİGƏR YAZILARI

“NANAYLAR” KİTABINA ÖN SÖZ

1948-ci ilin payızında Daşkəsən mədənlər idarəsinin klubunda işləyirdim. Bu vaxt Ermənistandan minlərlə azərbaycanlıyı zorla Azərbaycana köçürmüşdülər. Onlardan bir xeylisi Daşkəsəndə yerləşdirilmişdi. Bir axşam işıq söndüyü üçün kino tamaşası göstərilmədi. Köçkünlərdən bir neçə gənc səhnəyə çıxıb “nanay” deməyə başladı. Məlum oldu ki, bunlar Amasiya rayonunun Öksüzlü, Göllü, Quzükənd və b. kəndlərindən gələnlərdir. Sonralar¹ Amasiya rayonunun Oxçuoğlu kəndindən Əsəd Məhəmməd oğlu Həsənov, Əzizbəyov kəndindən Bayram Əsgərov, Güllübulaq kəndindən Nuru Hacıyev və b. ilə dostluq əlaqələrim yarandı. 1960-1986-cı illərdə Amasiya rayonunun əksər kəndlərinə, xüsusilə Oxçuloğluna dönə-dönə, müxtəlif hadisələrlə əlaqədar getdim. Özlərini “qaraqalpaq” qəbiləsindən hesab edən bu mahalın toxunulmamış adət və ənənələri, ədəbi dildən ciddi fərqlənən dialekti, geyimləri, xüsusilə də öyrənilməmiş şifahi xalq ədəbiyyatı məni çox maraqlandırdı.

Bu yerlərdə qız-gəlinin yad kişi yanında nəinki yaşmaqsız görünməsi, hətta səsinin belə eşidilməsi ayıb

¹ Əhməd Cəfərzadə 1953-cü ildə Stalin əleyhinə yazdığı şeirlərə görə “xalq düşməni” kimi həbs edilmişdir. Siyasi məhbus olduğu 1953-56-cı illərdə Əsəd Həsənovla Sibirdə eyni yerdə həbs düşərgəsində olmuşdur. – T.İ.

hesab olunduğu üçün 1950-60-cı illərdə nanayları yazmaq çox müşkül məsələ idi və bunu 1957-ci ildə mənimlə birgə Oxçuoğluna gedən bacım, yazıçı-alim Əzizə xanım Cəfərzadə həll edə bildi. O, 35 nanay yazdı. Bu nanaylar o qədər orijinal, o qədər koloritli və şirin idi ki, sonrakı 1958-70-ci illərdə mən müxtəlif üsullarla qız-gəlin yığıncaqlarına girib 372 nanay topladım. Nanaylar toyla əlaqədar oxunmurdu. Onu uzun, qarlı-çovğunlu qış gecələrdə bir yerə toplaşanda, qonaqlıqda, yun darayıb əyirəndə, xalça-palaz toxuyanda, bayramlarda, qış üçün əriştə kəsiləndə, yuxa-lavaş yayılanda və s. vaxtlarda oxuyurdular. Özü də nanayları oğlanlar və cavan kişilər də ayrıca toplaşib oxuyurdu.

Nanay adətən çalğısız, tək-tək hallarda təşt, tabaq dınqıldatmaqla ifa olunurdu. Adamlar üz-üzə və ya dairə şəklində durur, hərə bir nanay deyir, çalanlar xorla nəqəratla cavab verirdi. Bir sıra hallarda bu nanayın avazı ilə aralığa girib oynayan da olurdu. Onda avaz dəyişdirilir, yavaş və ya sürətli olurdu. Nanay deyəndə nanayı eyni sözlə başlamalı idilər, eyni sözlə nanay deyə bilməyən dəstə uduzmuş hesab edilirdi. Amasiya (Ağbaba və Şürəyəl hissələrində) rayonunda nanayların böyük əksəriyyəti məhəbbət mövzusunda idi. Və bunlar “Əmim oğlu”, “Oğlan, adın”, “Ay qız, adın”, “Bu gələm” və s. sözləri ilə başlanırdı:

Ağbaba yolu fərman,
Torpağı cana dərman.
Yardan bir kağız aldım,
Yarı dərd, yarı dərman.

Əmim oğlu bir idi,
Yaylığı çox kir idi.
Qazan asdım yumağa,
Axan sular qurudu.

Nəqərat:
Əmim oğlu gələydi,
Danışeydi, güleydi.
Əmim oğlu Paşadı,
Küzləri qoşadı.

Ağlları yan-yana,
Damları baş-başadı.
Əmim oğlu bir dənə,
Kəkil töküb gərdənə.
Əmisi qızı qurban,
O boya, o gərdənə.

Oğlan, adın Məhəmməd,
Ağzın gül, qoynun cənnət.
Sən ki, məni almadın,
Müxənnətsən, müxənnət.

Nəqərat:
Oğlan, amandı, getmə,
Yandım, amandı, getmə.
Oğlan, adın Qayıbdı,
Nənən yuxa yayıbdı.
Gəlirsən xəlvəti gəl,
Aşkar gəlmə, ayıbdı.

Nanaylar içərisində heyvandarlıq (qoyunçuluq) mövzusu da müəyyən yer tuturdu. Çobanların dolanacağı, qoyunkeçinin nəm-nişanı, otlaqlar, yaylaqlar və s. nanaylarda (əsasən oğlanlar oxuduğu) geniş yer tuturdu:

Bərabər otdar qoyun,
Otları qatlar qoyun.
Çobanı xəstə salıb,
Zəhrimar otlar qoyun.

Nəqərat:
Tut gətir ağ qoyunu,
Sərnicə sağ qoyunu.
Otağ otağa baxır,
Altından bulaq axar.
Çəkməli olan yerdə,
Çarıqlıya kim baxar.

Yaylağımız qoşadı,
Örüşü baş-başadı.
Qoyun südü bal kimi,
Qaymağı tamaşadı.

Nanaylar içərisində tərbiyə mövzusunda həsr olunmuşları da az deyildi:

Ətirə bax, ətirə,
Yarım ala, gətirə.
Dostun acı sözlərin,
Gərək dostu ötürə.

Su axdı samanlıqdan,
Otluqdan, samanlıqdan.
Çalış yaxşılıq eylə,
Nə çıxar yamanlıqdan.

Ağbabanın ilanı,
Vurar yaxın olanı.
Mərd igidlər ölsə də,
Deməz bircə yalanı.

Bəzi nanaylarda əsrin əvvəllərində baş vermiş erməni-müsəlman qırğınları da öz əksini tapmışdı:

Oğlan, adın bəydi, gəl,
Dərdin məni əydi, gəl.
Bir cüt nar bəsləmişdim,
Kafir əli dəydi, gəl.

Nanayların nəqəratı müxtəlif olurdu: “Oğlan, amandı, getmə! Yandım, amandı, getmə!”, “Ay qız, öldüm, amandı. Mənim halım yamandı.”, “Əmim oğlu gələydi, danışeydi, güleydi.”, “Qurban olum sənin uca boyuna; Tezliknən gələk sənin toyuna.”, “Tut gətir ağ qoyunu, Sərnəcə sağ qoyunu” və s. və i. Nanaylar ifa olunarkən nəqərat bəzən hər sətirdən sonra, bəzən isə nanay bitəndən sonra deyilirdi.

1990-ci ilin yayında İranda olarkən Məşhəd şəhəri yaxınlığındakı Şirvan və Qoçan qəsəbələrində də (burada əhəlinin əksəriyyəti azərbaycanlı və türkmənlərdir) nanay deyilməsinin şahidi oldum. Burada da nanayları qızgəlinlər (bəzən cavan oğlanlar) oxuyur, mövzu da, əsasən,

məhəbbətdir. Lakin nəqəratlar çox azdır; əksər halda nanayın son sətiri nəqərat kimi təkrar edilir. Burada eşitdiyim nanayların bəzisi Amasiyada olduğu kimi “Oğlan, adın”, “Ay qız, adın”la başlasa da, əksəriyyəti “Bu gələn”, “Su gəldi”, “Ay hirri-hirri”, “Dağda gəzən” və s. ilə, bir qismi isə müxtəlif sözlərlə başlanır.

Bu gələn qazı deyil,
Yazdığı yazı deyil.
Anan bizə tərəfdir,
Atan irazı deyil.
Atan irazı deyil.

Bu gələn atam olsun,
Qolumdan tutan olsun.
Sən gəl bizə gəlin ol,
Atan qaynatam olsun,
Atan qaynatam olsun.

Su gəldi axa-axa,
Töküldü bizim arxa.
Sən getdin ayrısına,
Mən qaldım baxa-baxa,
Mən qaldım baxa-baxa.

Su gəldi, arxa nə var,
Töküldü, çarxa nə var.
Yarım məndən küsübdü,
Bilmirəm xalxa nə var,
Bilmirəm xalxa nə var.

Su gəldi pərli-pərli,
Qapısı qoşa pərli.
Gireydim yar qoynuna,
Çıxaydım tərli-tərli,
Çıxaydım tərli-tərli.

Buradakı nanayların bir qismi oğlan və qızların zarafatyana deyişməsi tərzindədir. Belə ki, nanayın birini qızlar birlikdə deyir, o birini isə oğlanlar birlikdə söyləyir – cavab verirlər:

A hirri-hirri qızlar,
Yaxası şirri qızlar.
Biz sizi bəyənmirik,
Üst-başı kirri qızlar.

A hirri-hirri oğlan,
Yaxası şirri oğlan.
Biz sizə gələrəkmi,
Saqqalı kirri oğlan.

O tay-bu tay üzümdür,
Haqqıq düzüm-düzümdür.
Heç kəs qızın verməsə,
Əmi qızı bizimdir.

Kəndə töküldü naxır,
Buzovlar əmdi axır.
Çəkməliyə can qurban,
Çarıqlıya kim baxır.

Çıxdım aya baxmağa,
Evə kilid taxmağa.
Oğlan xına gətirib,
Qız əlinə yaxmağa.

Dəyirman üstü çiçək,
Oraq gətir, gəl biçək.
Sən kəkil qoy, mən birçək,
Görək hansımız göyçək.

Belə nanaylar deyildikdə əl çalmaqla takt tutulur. Bəzən teşt-tabaq çalınır, oynayanlar da olur. Bəzən oğlan və qızlar üz-üzə durur, bəzən ayrıca dövrə vurub nanay deyir-deyişirlər. Bu yerlərdə nanaylar toy, nişan, xınayaxdı, üzə-çıxdı və s. şənliklərdə, habelə uzun qış gecələrində də ifa olunur. Onlar məclisdəkilərə sevinc, şadlıq, gənclik havası gətirir.

Şirvan və Qoçan qəsəbələrində yaşayan yaşlı adamlardan Məşədi Sərdar, Məşədi İsmayıl və Hacı Babanın deməsinə görə, nanaylar türk dilli (Azərbaycan türkü, türkmən, özbək və b.) xalqlarının sıx yaşadığı qonşu Mazandaran vilayətinin kəndlərində də ifa olunur. Təəssüf ki, mən İranda cəmi 47 nanay yaza bildim (qız-gəlin məclisinə girmək olmazdı, aralıdan eşitdiyimi yazdım.)

Azərbaycan nanayları itib-batır, yaşlı nəsil dünyadan getdikcə hərə bildiyini özü ilə torpağa aparır. İndiki şəraitdə bunları toplamaq üçün Vətən qeyrətli kişi lazımdır. 40 milyondan çox Azərbaycan türkünün arasında isə belə kişilər, zənnimcə çoxdur.

Əhməd Cəfərzadə

QARAPAPAQ TAYFASI

1958-ci il, iyul

N-8

Bu tayfa Ermənistan SSR Amasiya rayonu ərazisində yaşayır. (bir qismi 1920-ci il sərhəd bölgüsündə Türkiyə ərazisində qalıb).

Azərbaycanlılar yaşayan kəndlər bunlardır:

1. Amasiya
2. Daşkörpü
3. Düzkənd
4. İlanlı
5. Qaranamaz
6. Göllü
7. Ellər oyuğu
8. Təpə koyü
9. Balıqlı
10. Öksüz
11. Güllü
12. Civinli
13. Xozu(Quzu)
14. İbiş
15. Sultanabad
16. Qonçalı
17. Sınıq
18. Mumuxan
19. Qarabulaq
20. Oxçuoğlu
21. Bacıoğlu

22. Mollamusa
23. Qarakilsə
24. Güllübulag
25. Çaxmaq
26. Mağaracıq
27. Qaraçəntey

1-19-cu kəndlərə Ağbaba kəndləri deyilir (keçmişdə Ağbaba mahalına baxırmışlar).

20-27-ci kəndlərə Şürəyal kəndləri deyilir (keçmişdə Şürəyal mahalına baxırmışlar).

Hamısı birlikdə 1920-ci ilə kimi Qars vilayətinin Qızılçakçax qəzasına aid imiş.

Bu ərazidən aşağıdakı kəndlər 1925-37-ci illərdə bütünlüklə köçüb Türkiyəyə qaçıb:

1. Qizilkilsə
2. Mustuxlu
3. Baxçəli
4. Ördəkli
5. Seldağılan
6. Vartanlı

Əhalinin az qismi şiə (Şürəyal kəndləri), çox qismi sünnü təriqətinə mənsubdur.

Dil

Əlbəttə, az müddətdə çox fərq tutmaq mümkün deyil. Lakin leksikada xeyli fərq var:

1. bulğur – sıyıq
2. isdahan – buğdanın qabığınyı çıxartmaq üçün əl daşı
3. kikrə – əl daşı

4. iprəmiş (qarı) – həddən artıq qocalmış
5. qantar – su gətirmək üçün ağac əşya (kəromisla)
6. tabağ – nəlbəki
7. kaş, çini – saxsı qaba deyirlər
8. çanaq – küpə
9. ladok – çal-çuxur yer
10. kilar – kiçik anbar
11. saqırtqa – gənə
12. peşgir – dəsmal
13. peşğun – taxtadan təkərli (araba kimi) süfrə
14. yayax – piyada
15. çərəkə – təsbeh
16. Cıncır – vedrə
17. kəfrəm – mitil
18. bulul – qotman
19. loda – 20 qotman
21. azad gün – istirahət günü
22. saqqat – şikəst
23. çoban döşəyi – qambalağ
24. dən-dən – əmənkomənci
25. düngür – quda
26. əməlkan – bez
27. lastik – sətın
28. pürçüklü – kök(tərəvəz)
29. püsgül (qarğıdalıda) – saçaq
30. pencər – göyərti
31. xirpik – vələmir
32. kilim – palaz
33. qurna – kran
34. çəki – çərtmə

35. qıdanı – kasınka
36. heyratı – kalağayı
37. örtük-döşlük
38. eyi – yaxşı
39. ufaq –kiçik, üyüdülmüş
40. dənəm – dəfə
41. mama – bibi
42. qoca – böyük
43. yayla – yaylaq
44. tava – qazan
45. qazan – iri, su qızdırılan
46. zeşt – teşt
47. dam – ev
48. pazı – çuğundur
49. mərtək – pərdi
50. böcük – milçək
51. sovurğan – zəmi
52. qəməlti – bıçaq
53. şalğam – qırmızı turp
54. potur – tuman balağına qoyulan aborka
55. havar – xəbər
56. yengə – qardaş arvadı
57. rəfətə – üstündə lavaş yayılan yastarca
58. boylum – bu dəfə
59. haraba – araba
60. sivə – ev peçi
61. fırın – rus peçinə oxşar bir növ peç
62. gəbər – öl
63. xışdadı – əzişdirdi
64. anarı – o yana.

Vəziyyət belə ikin belə.
Deyif, gedif, kiryif
Aqa – ata (müraciət forması)
Kiridiyin yox idi.
Vəli bir-bir bizə gələrdi.

Bu şivədə bütün səslər tam və qalın deyilir, fonetik cəhətdən bu qismən Naxçıvan-Yerevan şivəsini xatırladır.

Xörək adları

Aş – quru əvəlik və düyüdən daşma bişirilir
Şorba – bozbaş
Ayranası – dovğa
Xaşıl – xəşil
Xəngəl – xingal
Şirat – alt südü
Çəçil – üzsüz pendir.

Qab adları

Dərin çini – dərin boşqab
Yuxa çini – dayaz boşqab.
Tava – xörək bişən qazan.
Qazan – su qızdırılan qazan.
Sərniş – sərnic
Avtaxa – abtava
Bayda – mis qab
Güzə – sovça
Sənək – sənək
Cürdək – kiçik sovça
Tabaq – nəlbəki

Bitki adları

Xoruz mimiyi (“pipiyi” anlamındadır) – yeməli ot

Buğa tikanı (yeməli ot) – bizdəki göz tikanı

Xirnik – vələmir.

Basma otu – (boyaq otudur)

Mədik – uzunsov yeməli meyvə verir (yazda). Sonra kəbuğ adlı yumru meyvə verir (yayda). vəhşi bitkidir.

Xardal – uzun yarpaqlı, turşuya qoyurlar.

Qoyun növləri

Herik – yerli cins

Mazıx – metis ilə yerlinin qarışığı

Qamışqulağ – lağlı qoyun.

Qadınlar

Məparis

Torun

Üreyzə

Nənə

Əcəbnaz

Atalar sözü

1. Biz merinos qoyun kimiyik; isti olanda yığılır, soyuq olanda dağılır.

2. Qonaqdan saldıran yağıdan saldırar.

3. İt quzu doğmaz.

4. Mərək yandı, yamanlıq siçana qaldı.

Əhməd Cəfərzadə

**ŞİRƏKLİ HƏSƏNİN KİTABININ
ƏLYAZMASI**

~~1101~~
Şiraxlı Həsən

Şejizləzi

1178

Kocayıl Şahmama
Sələm, İngöllim Şofər
İbadət.

Tamam, 1931

Bismilləhləz rəimərləz
rəim.

Mərkum Şiraxlı Həsən
1101-mingilə sərədə Şirax mə-
kəlmən Şiraxlı Həsən

düyüjə gəh və 1165 mingilə
sərədə Şiraxlı Həsən
edə. Şiraxlı gəh, Şiraxlı,
Şiraxlı-Şiraxlı Şiraxlı idi. Şiraxlı

Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı
Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı
Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı

Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı
Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı
Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı

Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı Şiraxlı

1178 Şiraxlı

Sejzi 2-ruv

Aj nazarin huseotini corxonidan
Dil qoddim inon jo'si donybdy.
Uyso gyndyz gomb jaylar to'kunidan
Uyoz jaylon yunvars, co'si donybdy

San gerdeli ajlar otady, il olde
Bakar goldi, jar aevlde gyf rda
Vidon xilaf corda, nesq di' olde
Tosta myslim kel'sajis donybdy

Jazay Haxon bir dordini bilon jax,
Aqlojunda goz jaxene silon jax,
Deyirler xi, Eqq dardindom olon jax,
Monim isim abay v'ajis donybdy

3

Sejzi digar

Aj apalar jaxge baam,
Bu golan jarunde monim
Al janay gonco dladay
Bogay baharunde monim
Uyoloni santor alor,
Sobry jararunde monim
Biz belo good olmaz
Noble nigorunde monim
Mabraklar p'ixvaz jolar
Ceyni xumarunde monim
Zyflbri dosto-dosto
Tazo gixarunde monim

Bayande al jale ver
Gulayda tanastona bax

4

Gilirlenib'ge kimi
Halkin tonatens bet
Ay sim mejdän kimi
Hiriñ emetens bax
Zor tuman xara köjine
Baxınan guratens bax

Köls

Baxna dondijim gözöl
Dür göl baxçağa baxçağa
Dadınan vidiyim gözöl
Dür göl baxçağa baxçağa.

Dür tuxaram elini
Lone qusarın belini
Dürüm fursu dölini
Dür göl baxçağa baxçağa

5

Dür tox jalarım yeyni
Anımın qohla geyni
Dejirim tozın ajeyni
Dür göl baxçağa baxçağa

Ala galy toni lars
Dür göl ol İhsanin lars
Buxeram gese jars
Dür göl baxçağa baxçağa

Vələ ejron

Tebək səbək teyis cavdım
Qaldım ku jerdə ku jerdə
Nəblə jərə lars baxdım
Qaldım ku jerdə ku jerdə

6

Apelkann deqpa eyden
Dokjarda jola eyden
Iyson syntyis dolagden
Galdem bu jerdä bu jerdä.

Tal-jamaslar tamam alda
Temiğini dade belde
Pulkylläni soqqa calda
Galdem bu jerdä bu jerdä

Syran syqpa dasto dasto
Enib goldi gollu ysto
Istoni eladi dasto
Galdem bu jerdä bu jerdä

7

Uelä ejän

Eygin älinän divans
Istän manam, Istän manam
Ade dilärdä ofians

Istän manam, Istän manam

Des syndye gan aqlajan
Bajama gara laqlajan
Eggi dajja tär laqlajan
Istän manam, Istän manam

Jard älinän süqis äyän
Däli öläc colä dajän
Istän coşuqlar zylyşän
Istän manam, Istän manam

8

Sejri digor

Yord baxana dolanem
Duz gel gojruema gojruema
Gojma odama galanem
Duz gel gojruema gojruema

Bil ki soni tanoram non
Terijindon zanzoram non
Haxotirindon janzoram non
Duz gel gojruema gojruema

Haxoram el zanzoram nonim
Rohim el taxoro zanzoram nonim
Bir gya el mchuanam nonim
Duz gel gojruema gojruema

9

Vola

Aj apalar aj gazalar
Tar Lindon getdi nonim
Ise volim kamozalar
Tar Lindon getdi nonim

Begun var idi trigli
Haxram idim o da trigli

Haxram taxora sejri
Tar Lindon getdi nonim

Tec timds olmez bels dard
Hoxijs non dejram fard
Atass exde cae remend
Tar Lindon getdi nonim

Allandalar mala pule
Lajimi vaxdise dula

10

Bu gese saldules jela
Tar olindan getdi manin

Thon ap'lar zars zars
Nan gedik ne'le jers
Lanog edin izi tars
Tar olindan getdi manin

Sejri digor

Biz nadana soz dimisim
O mare diruno dedi
Izz eladin saf eygini
Danusmo ofsam dedi

Gapirune gotom basdam
Am no dedi gulsy asdam

11

Dic topomun carde tyostym
No ola bir jans dedi

Pajino syrtidym yazym
Syhadne dopydym szym
Egimedi bir sozymi
Bemam bir insans dedi

Dardi gomim azde begden
Yapbirin kutuldu jayden
Janana getdim obayden
Biz i'it o jans dedi

Simli ofmondiz adam
Jardur bir darlshin esdam
Nass olubmay ustadam

12

Çoxin İsrarsız deddi

Vələ

Dağdan gəlir nənəm mənim

Yətim olub anam mənim

Bəyüz bəyüzün apasam

Gələz kiz nişanəm mənim

Dağda bitir otum mənim

Bəli deşil zətim mənim

El çaməhat bəyənmişiz

Cyğyğyğaly sytyym mənim

Dağda otlar mələm mənim

Tələdu fıraq sələm mənim

Tələm məndən ye dəndirib

13

Təna otub kələm mənim

Dağda gəzər jərdəm mənim

Bitiriz əhu xələm mənim

Çan jə tənəş san vərisəm

Əbrizimiz tərdəm mənim

Dağda otlar qurum mənim

Şadın bitiriz dəryəm mənim

Nə olğasam nə ötirəm

Nə pis jəmiş gəyim mənim

Vələ ejzə

Bəyənə dəndiyim jəri

Əş salmə dəyər birləri

Ə xəris gərdən dəyitir

14

Heç salma ýüzü bilizi

Ne derdoly malumuz jox

Ne gowgaja lakumuz jox

Ne bir gijly galumuz jox

Dijimazlar tiz bilizi

Ylym cicogin alusan

Atam gogog selesan

Taryj Jassyň malusan

Yalib bir baw bilizi

Ejizani

Bir gowda asyq oldym

Yymri tonda Yymri tonda

15

Saralhan gyl box soldum
Yymri tonda Yymri tonda

Akrostindon ode jandem

Jymri jorjano sandem

Piwoda dinimi dandem

Yymri tonda Yymri tonda

Akress sorwardu Esdi

Atess degymy kassdi

Amidinin pisidi gassdi

Yymri tonda Yymri tonda

Badda Jassyň emaji

Galdä gurn sac demaji

Sorwardu dir azxo comaji

16

Yymiri tonda "ymiri tonda

Diger

Ala gady narle dilbe

Yol bir gedax daga sars

Shay fozar soqy dilbe

Yol bir gedax daga sars

Rast olay bir galen kole

Verok altunda yol gola

Dalass is ola ola

Yol bir gedax daga sars

Indaman Aybaba qor

Memolarin Livan nar

Alasan Homin jar

17

Yol bir gedax daga sars

Eizer

.....

Eilamo divans mani

Im ofinan Lumar zimi

Yerab tut Lorian mani

Quaban gazen porosna-

Bohm et tongyl jarasna

Bagla onun carosone

Sapalt bir vordans mani.

Lobarin Jovodi Salds

Tanagon Sabadan alde

Bilixi Hozm zhl heldi.

Yollamo zindans man.

18

Velo

Biz breke jar usundan
Biz sled colars dyydym
Derd olindan olondym tyis
Gay sled golars dyydym

Qyssa apartada bezeme
Hindim jar joldazyme
O qdar tondym jazyme.
Arctaban sellars dyydym

Dillands ofrans olatum
Hamsdan mordano oldum
Aranda divans olatum
Hason ton colbars dyydym

Velo ejxon

Aj apalar jaxyz baxm
Bu gorol olan nocidi
Aplams baxdam ala
Musiqi Hanan nocidi
Hee kels gorol olmar

Hyrsi golman nocidi
Gay qara gozlar qora
Arctavar mejdan nocidi
"Yoroggin" aaple gedar

Yoby myxtoman nocidi
Masalled gemelama
Namyj rejken nocidi

Xaxili doxt-daxta

Harman maralede bu
Bawgo sejan bawgo
Daxdaxan aqalade bu
Taksa bi' oru panub
Bilas de jaralade bu
Taraylars al qomars
Gaffars qoralade bu
Dinda quran kirab
Lobbi duabade bu
Kastabr hormanade
Hokimi loqman nasidi

✽
Tanayman rangini gor
Zaxardande xalins bax
Dilini fandini em
Dudayman balins bax
Dl atanda comasins
Dob gily galins bax

21

Bedomi Hz Hz esiz
Mysticism malins bax
Dnotams ganlar albe
Tand de bi' dalins bax
Sur ilon qojnura al
Orde suun talins bax
Lamrani san malbomi
Bep bi' doman nasidi

Buru xerlotada dutub
Bi' qojnura sal aj shon
Ye gese ye gendayz
Jekigade bal aj shon
Jorubul aldon dyssa
Jadassins al aj shon
Vallado tars bi' bi'

22

Jaxdu bels mal aj Hoxm
Usgo gym b'sadi xom
Joxs qalmoz kal aj Hoxm
Gamri qurban ela
Kegz bir qurban xocidi

Lizari

Moxim adom. Hoxandi
Samtim day xomidi
Fohjo bel baylama
Fohq Zingiz xosandi

Hoxm gol aj Hoxm gol
Jaxqy bayram xosm gol
Aj batade sabah oldu

23

Ja men galim ja xom gol

Oboja axtq goldi
Tamam jaxqy goldi
Joxs uzaydam gordydm
Xoxymoz iyag goldi

Su ilana olajdam
Suvalara doxjdam
Allah bu kecom qozm
Adaxlase olajdam

Su goldi qarxozdoq
Toxyladi jaxqozdoq
Hoxm isin xosadi

24

Azizi vur azzizdapa

Ulis gazanan pazare
Bada gajtar nazare
Aqlama jestim thetar
Göz imindi azzare

Tadapamla ikiniz
Aqar kulu fyximiz
Pazansi vur jokuna
Uyuda ye jol

Qusum got aj qusum got
Qanad's kurusum got
Ahm oby qress

25

Dizi ajrahuzum got

Sive jolu komsalon
Nis geal's dandrom
Joz dayda mm azende
Uyuz kagiz gondrom

Aqlan adon Jozyde
Melen mala qaryade
Demisen xudakafiz
Bu meqa ismarayde

Aqlan adon gotidi
Mallaren Labotidi
Dig'loruy san isgidir
Qingy elin abidi

26

Gözel gülemler gömürsün
Aclanapa görürsün
Eğitsem sen görürsün
Oly olman görürsün

Aylakla jöle lerman
Töpağı görür derman
Gıyayın dagan jertös
Olubdu biz derman

Men ayyoz ötürüm
Zöl gedür ötürüm
Harem yazyñ pis iñmiş
Deryysem her zulum

27

Arqapay tohardi.
Adams ki tohardi
Sanı gımodıgım jyn
Bul jısan da tohardi.

Sıyjet jöle dıyde
Dınnı bagea bage
Apłama gızel jırtın
Harem ölmıjıs sağıde

Saks gıles ölmıjıs
Saps var bılagınde
Allahı mımı öldıyem
Dırtın var gıyımde

28

Katibdon

Bir cox bozga gadim kitablac
kimi bu kitabin da daki lamaxida
allakaxlar gomitsi jandaxdi. Gonso-
mollar her gadim kitaba dini xital
quran adanuvut toxaf edaxilar.
her olam Muxolaji Muxommod
dimgir, kams ki, qora igzgo gomi-
kaxda igzijadi. Moxo-axox kitablax
vaxdi yizni koxtadim, cun bu
kitablax zigjmot idi. Cifajka toxaf
vaxdi. Bando gymlatani to kitabin
yizni koxtadim. Amma jandaxla
kitablax min-mindir.
Gomito her aj iglastom gonso
gadim kitab jandax.

Isfor Haxof

Appaxada quzu var
Gaxulaxim xpy var
Yozum caxim o gozi
Kimi gonso gozi var

Bu jollax Vana gedax
Dolanax Vana gedax
Jaxm gonu gormoxo
Yola divana gedax

<p>Сабаһ—сабаһ сейрә чылым, Галдым бу җердә, бу җердә, Назды яра сары бакалым, Галдым бу җердә, бу җердә.</p> <p>Агбабанын дагын ашдым, Долгайларда юлу чашдым, Сүсэн—сүнбүлә дошшадым, Галдым бу җердә, бу җердә.</p> <p>Јад—јакачлар тамам алды, Јемдәнинн дады бады, Булбулләри чәһ—чәһ чалды, Галдым бу җердә, бу җердә.</p> <p>Чәйран—чүпүр дөстә—дөстә, Ениб кәлди көлләр үстә, Һәсәни еләди хәстә, Галдым бу җердә, бу җердә.</p>	<p>Алданчылар чалә—отал, Лејлани керәләр кулл, Бу кечә салдылар кулл, Јар элимдән кетди мәним.</p> <p>Һәсән ағлар зары—зары, Элән келиб назды зары, Көмәк едия сизм тары, Јар элимдән кетди мәним.</p> <p>Бир көзәлә ашиг олдум, Күмри сәндә, Күмри сәндә, Саралыбан күл так солдум, Күмри сәндә, Күмри сәндә.</p> <p>Һәсрәтиндән ола јандым, Өзүм парванә сандым, Ахырда ләһими јандым, Күмри сәндә, Күмри сәндә.</p> <p>Батды Һәсәнин әмәји, Галды гуру сөз әмәји, Јохлу бир арха—көмәји, Күмри сәндә, Күмри сәндә.</p> <p>Башыла дөңдүјүм һәри, Кәл салма лүзә бәлгәри, Эл чәкиб кедән дөһлики, Һеч салма үзә бизләри.</p> <p>Нә девләтү малымыз јох, Нә говгаја һалымыз јох, Нә бир гәјдү—Ғалымыз јох, Горјазлар сизә бизләри.</p>	<p>Күлүм, чичәјин алысан, Аллаһ шәфәг салысан, Дәһи Һәсәнин малысан, Кәлиб бир бәзә бизләри.</p> <p>Објаја ашыг кәлди Тамам јарашыг кәлди, Јары узагдан көрдүм, Көзүмә ишыг кәлди.</p> <p>Һәсән кәл, ај Һәсән, кәл, Јазыг бағрым кәсән, кәл, Ај батды сабаһ олдү, Ја мән кәлим, ја сән кәл.</p> <p>Мис газанын пахыры Оглан, тајтар нахыры, Аглама, јетим Һәсән, Гиз сәниңди ахыры.</p>	<p>Агбаба јолу фарман, Торпагы көзә дәрман, Ајагын дәјән јерләр, Отубуду бизә дәрман.</p> <p>Шөрәјәл јолу дагды Дөврәси бағча—бағды, Аглама, көзәл јарым, Һәсән өлмәјиб, сағды.</p> <p>Агбабада гузу вар, Гузуларың кузу вар, Көрүм чыхсын о көзү, Кимин сәндә көзү вар.</p> <p>Ширәк јолу көндәлән Нечә келиб дөңдәрәм, Јар дағда, мән арнда, Кәрәк кағыз кәндәрәм.</p> <p>Ај назәнин, һәсрәтини чәкмәкәң, Әлиф гәддим, инан, јаја дөңүбдүр, Кечә—күндүз ганы јишлар төкмәкәң, Көз јашым үмманә, јаја дөңүбдүр.</p> <p>Сән келәли ајлар өтдү, ил олдү, Баһар кәлди, јаз ачылды, күл олдү, Вәдән хиләф чыхды, нечә днд олдү, Јокса мүслүм кәлисаја дөңүбдүр?</p> <p>Јазыг Һәсән, бир дәрдини билән јох, Аглаһалда көз јашымы сизән јох, Дөңдәрләр ки, ешг дәрдиндән өлән јох, Мәним ишим ашу—ваја дөңүбдүр.</p>
--	--	---	---

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ÖN SÖZ (Sevinc Əliyeva).....	3
QIRX ALTI İLLİK AXTARIŞDAN SONRA (Tacir Səmimi)...	3
BİR TANIŞLIĞI ƏKS SƏDASI (Tacir Səmimi)	12
AXTARIŞLAR, TAPINTILAR (Əhməd Cəfərzadə).....	16
“AXTARIŞ, TAPINTILAR”A ƏLAVƏ (Tacir Səmimi).....	18
ŞİRƏKLİ HƏSƏN ƏŞARI	20
Dönübdü.....	21
Mənim.	22
Dur gəl bağçaya-bağçaya.....	23
Qaldım bu yerdə, bu yerdə	24
Həsən mənəm, Həsən mənəm,	25
Dur gəl qoynuma, qoynuma.....	26
Yar əlimdən getdi mənim.....	27
Dedi	28
Mənim.	29
Bizləri.....	30
Gumru səndə, Gumru səndə.	31
Gəl bir gedək dağa sarı.	32
Məni	33

Düşdüm.	34
Nəçidi.	35
Ay Həsən.	37
Nanaylar	38
ŞİRƏKLİ HƏSƏN HAQQINDA RƏVAYƏTLƏR (Tacir	
Səmimi)	42
Şirəhli Hasan	42
Şirəhli Hasanın bir əhvalatı.....	45
Beymuraz.....	49
Karvan yolu (Şirəkli Həsən).....	51
Gümrülü Kənkanoğlunun əhvalatı.....	54
AMASIYA HAQQINDA ƏHMƏD CƏFƏRZADƏNİN	
DİGƏR YAZILARI	61
“Nanaylar” kitabına ön söz.....	61
Qarapapaq tayfasi	69
ŞİRƏKLİ HƏSƏNİN KİTABIN ƏLYAZMASI.....	75

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Folklor İnstitutu

ŞİRƏKLİ HƏSƏN

Bakı – 2025

Yığılmağa verilib: 11. 06. 2025
Çapa imzalanıb: 25.07. 2025
Kağız formatı: 60x84¹/₈
Həcmi: 6 ş.ç.v.
Tirajı: 250